

Filozofski život

24th World Congress of Philosophy »Learning to be Human«

U drevnom kineskom Pekingu, od 12. do 20. kolovoza 2018. održan je 24. *Svjetski kongres filozofije* (XXIV. *World Congress of Philosophy*) pod nazivom »Learning to be Human« (»Učiti se biti čovjekom«). Ovaj je skup, koji se od 1900. godine održava svakih pet godina, organizirala Međunarodna federacija filozofskih društava (International Federation of Philosophical Societies – FISP), u suradnji s domaćinom kongresa Sveučilištom Peking.

Kongres je započeo veličanstvenim otvaranjem u Velikoj dvorani naroda unutar impresivnog zdanja Palače naroda na Tiananmen trgu u centru Pekinga. Nazočnima su se obratili predstavnici vlasti Narodne Republike Kine, domaćini s pekinškog sveučilišta te u ime organizatora predsjednik FISP-a Dermot Moran. Predsjednik Organizacijskog odbora kongresa rektor pekinškog sveučilišta Lin Jianhua istaknuo je glavnu nakanu kongresa »da filozofi svojom mudrošću inspiriraju ljude na refleksiju o sebi, zajednici, prirodi, duhovnosti i tradiciji«.

Kongres u Pekingu okupio je impozantan broj od preko 8000 prijavljenih sudionika iz 121 zemlje sa svih kontinenata, daleko najviše do sada u 118-godišnjoj povijesti održavanja svjetskih filozofskih kongresa. Prvi je kongres, naime, održan tijekom Svjetske izložbe u Parizu 1900. godine. Među brojnim događanjima – plenarnim predavanjima, simpozijima, pozvanim sesijama, okruglim stolovima, studentskim sekcijama te 99 tematskih sekcija na koje su sudionici samoinicijativno prijavljivali svoja priopćenja – najveću pozornost izazvala su pozvana izlaganja istaknutih svjetskih filozofa poput Hansa Lenka, Ernesta Sose, Judith Butler i Williama McBridea, jednog od počasnih predsjednika FISP-a iavnog suradnika našega *Praxisa*, koji je održao jubilarno predavanje o filozofiji Karla Marxa povodom 200. obljetnice rođenja. Osim iznimno velikog broja sudionika, glavno obilježje kongresa bila je izražena multikulturalnost

sudionika, tako da su ravnomjerno bili zastupljeni filozofi sa svih kontinenata iz različitih kulturnih i civilizacijskih cjelina. Bio je ovo u pravom smislu riječi reprezentativni svjetski kongres. Na Kongresu je i Hrvatska putem Hrvatskog filozofskog društva bila primjerenopredstavljena sa šest predstavnica i predstavnika u pozvanim i tematskim sekcijama te na okruglim stolovima, a također su bili u ulozi sekcijских moderatora.

Hrvatsko filozofsko društvo imalo je šest predstavnika na kongresu, koji su participirali u cijelom nizu različitih aktivnosti, ponajprije u radu različitih sekcija i sesija kao izlagači, moderatori i(li) voditelji. Time je nastavljen trend sudjelovanja hrvatskih filozofa na ovom kongresu, ali i potvrđena njihova prisutnost i relevantnost u različitim 'klasičnim' i 'modernim' vidovima filozofiranja danas.

Mislav Kukoč je na Kongresu sudjelovao s priopćenjem »Cosmopolitanism, Internationalism, Globalism« na pozvanoj sesiji »Global World: Clash of Interests«, te na Okruglom stolu »Philosophical Bioethics – Different Cultural Perspectives on Bioethics« s priopćenjem o hrvatskoj integrativnoj bioetici. Osim toga moderirao je četiri različite tematske sekcije: »Ethics«, »Social Philosophy«, »Philosophy of Economics« i »Philosophy of Globalisation«. Također, kao član Upravnog odbora FISP-a, sudjelovao je na završnoj sjednici toga tijela održanoj uoči Kongresa.

Pavo Barišić, kao jedan od voditelja i recenzentata tematske sekcije »Political Philosophy«, održao je priopćenje »Agon von Wahrheit und Lüge in der Demokratie – Contest (ἀγών) of Truth and Lie in Democracy« te je moderirao dva tematska bloka iste sekcije. Po završetku Kongresa Barišić je kao pozvani predavač nastupio na međunarodnoj konferenciji »Political Ethics and Social Administration« na Sveučilištu Renmin u Pekingu (s priopćenjem »Truth and Politics in the Age of Digital Media«).

Bruno Ćurko sudjelovao je s priopćenjem na Okruglom stolu »A Community of Ethics

Teachers in Europe«, a izlagao je i na pozvanoj sesiji »Teaching Philosophy: an International Perspective on Teaching Pre-University Philosophy«. Uz to je moderirao još tri tematske sekcije: dvije iz sekcije *Filozofija za djecu* i jednu iz *Filozofije odgoja*.

Ivana Zagorac je u suautorstvu s Barbarom Stamenković Tadić u sekciji »Bioethics« izlagala rad pod naslovom »The Negativity of Vulnerability Revised«, a na temu redefiniranja koncepta ranjivosti, posebno negativnih aspekata ranjivosti.

Ana Maskalan je u sekciji »Socijalna filozofija« sudjelovala s priopćenjem »A Map Worth Glancing At: Utopia in and for the 21st Century«.

Matija Mato Škerbić je u sekciji »Philosophy of Sport« izlagao na temu »William J. Morgan's Contributions to the Field of the Ethics of Sport. A Critical Overview«.

Na Općoj skupštini FISP-a, održanoj pri kraju Kongresa, izabrano je novo vodstvo *Međunarodne federacije filozofskih društava*. Pavo Barišić je, kao delegat Hrvatskoga filozofskog društva, sudjelovao u radu Opće skupštine *Međunarodne federacije filozofskih društava* (FISP) i u izboru njenoga novoga vodstva. Za predsjednika FISP-a izabran je dosadašnji glavni tajnik *Luca M. Scarantino*, profesor sa Sveučilišta u Milanu, Italija. U duhu globalizacijskog multikulturalizma novi do-predsjednici su *Tu Weiming* sa Sveučilišta u Pekingu, Kina, *Souleymane Bachir Diagne* sa Sveučilišta u New Yorku, Sjedinjene Američke Države, te *Noriko Hashimoto* sa Sveučilišta »Aoyama Gakuin«, Japan, a glavna tajnica je *Suwanna SathaAnand* sa Sveučilišta »Chulalongkorn«, Tajland. Mislav Kukoč treći je puta izabran za člana Upravnog odbora za mandat u trajanju od pet godina, a na prvoj sjednici novoga Upravnog odbora ponovno je izabran za voditelja FISP-ova »Odbora za filozofske susrete i međunarodnu suradnju«.

Na Općoj skupštini FISP-a, između četiri nominirana kandidata (Melbourne, Rio de Janeiro, Teheran, Tokio) za sljedećeg je domaćina Svjetskog filozofskog kongresa tajnim glasovanjem delegata izabran Melbourne, Australija. U organizaciji FISP-a i domaćina Oceanijskog filozofskog udruženja (*Australasian Association of Philosophy*), jubilarni *XXI. Svjetski kongres filozofije* održat će se od 2. do 10. srpnja 2023. godine u Melbourneu, Australija.

Završno bismo svakako pohvalili izvanrednu i gotovo besprijekornu organizaciju ovog nadasve zahtjevnog događaja. Osim radnog dijela, organizatori su za sudionike ponudili bogat kulturni program, koji je, među ostalim,

obuhvaćao i posjet jedinstvenim kulturno-povijesnim lokalitetima poput Kineskog zida, Zabranjene palače, brojnih hramova i kraljevskih rezidencija. Jedina veća zamjerka može se uputiti brojnim nedolascima, i to mahom kineskih predstavnika, zbog čega su poneke sesije bile značajno okrnjene. Ipak, izrečeno nimalo ne umanjuje uspjeh ovog najvećeg filozofskog skupa na svijetu, koji je još jednom zorno pokazao svu raskoš filozofiranja u mnogobrojnim njenim vidovima i perspektivama te prisutnost i razvoj u svim dijelovima zemaljske kugle. Također, kongres je pokazao da filozofija živi ne samo kroz tradicionalne filozofske discipline poput metafizike, epistemologije, etike itd. – čija pitanja i problemi za modernog čovjeka ostaju relevantni i esencijalni – nego i kroz cijeli niz novih koje prate i promišljaju čovjeka u novim situacijama i kontekstima modernog, tehnologiziranog i globaliziranog svijeta.

Pavo Barišić
Bruno Ćurko
Mislav Kukoč
Ana Maskalan
Matija Mato Škerbić
Ivana Zagorac

Predavanje Jürgena Moltmanna **»Kršćanstvo, čovječanstvo i novi nacionalizam«, 6. Festival** **alternative i ljevice u Šibeniku**

O relaciji *kršćanstvo – čovječanstvo – novi nacionalizam*, na *Festivalu alternative i ljevice u Šibeniku (Fališ)* 6. rujna 2018. u Šibeniku, na Maloj loži, govorio je filozof i teolog Jürgen Moltmann iz Hamburga.

Moltmann je predavanje započeo razmatranjem posebnosti. Pravo na posebnost doista je vrijednost koju treba respektirati i inzistirati na njezinoj promociji, međutim, diversifikacija interesa stavlja kategoriju posebnosti u osobita iskušenja. Nastojanje na razrješavanju antinomija u koje dospijevaju posebnosti u međusobnom komuniciranju reflektiraju se u religijskoj sferi i djelovanju Crkve kao njezine institucije. Uostalom, pojedine religijske upravljenosti bile su među ključnim činiteljima uspostavljanja nacionalnih zajednica, dapače, i njezinih politika. Katolička crkva u Poljskoj bila je medij identifikacije Poljaka, u susjedstvu carstava, protestantske

i pravoslavne provenijencije. Pravoslavno kršćanstvo bilo je oslonac rumunjske, bugarske, srpske i drugih nacionalnosti naspram Otomanskog carstva. Konstituiranje nacija, u kojem je do izražaja došla posebnost pojedinih naroda u »najbližem rodnom pojmu«, dospjelo je u iskušenje da se nacionalna posebnost promovira u apsolutnost (nacionalizam odnosno nacionalni fundamentalizam). U tom nastojanju postavljeno je pitanje o tendencijama u pojedinim Crkvama glede poimanja religije (kršćanstva).

Pritom, kršćanstvo potvrđuje vlastitu legitimnost u svojem jedinstvu, u tendenciji prema onom općenitom, u kojem se pokazuje kako je ideja *čovjek jest čovjek* princip Kristove vječne zajednice. U Moltmannovu tumačenju ogleda se Augustinova misao o Božjoj državi, naime, u dospijevanju do nje očituje se čovjekovo nastojanje u »zemaljskoj« državi da prevlada protivnost dobrog i zloga (moralnim djelovanjem). Razumijevanjem kako Crkva nije, odnosno ne bi trebala biti u ovlasti države, *vice versa*, ni država u ovlasti Crkve, Moltmann ističe značaj sekularizma za autonomiju crkve koja je moguća u njezinu iskonskom pozivu, u objavi Božjoj, u ljudskim vrijednostima, u pravu i dostojanstvu svakoga pojedinca, u solidarnosti među ljudima i narodima, u vječnom miru kao svrši stvaranja svijeta, dakle, u svemu onome u čemu se nadilaze ograničenosti nacionalnih posebnosti, prijepori države i Crkve, te se otkriva smisao njihove funkcije u ljudskom opstanku.

Moltmann uviđa da se svijet partikularizira, međutim, politika zasnovana na tome zapada u privid jer nije moguće vlastite probleme razrješavati sam, nego koordiniranjem s drugima. Zato bi nacionalnu vanjsku politiku, koja, zatvaranjem u krug egocentričnih interesa, pokazuje agresivne crte, trebalo, dapače, u interesu svake pojedine nacije, zamijeniti svjetskom unutarnjom politikom – zato što je svijet cjelina.

Moltmann završava izlaganje parafrazirajući Lessinga: Jesu li Hrvati i Srbi prije Hrvati i Srbi nego što su ljudska bića? U interesu Hrvata i Srba je da budu ponajprije ljudska bića. Hrvat i/ili Srbin jest to što jest po svojoj prirodnoj i historijsko-socijalnoj uvjetovanosti. Kao ljudsko biće, Hrvat i Srbin jednako su dužni povijesno oblikovati sebe kao samosvjesnog čovjeka. Pojam čovjeka jest *genus proximum*; Hrvat i/ili Srbin jest *differentia specifica*.

Moltmannov ekumenizam i kozmopolitizam inspirativni su u suočavanju sa svjetskim izazovima, od naoružavanja i regionalnih ratova do klimatskih nepogodnosti i migracija iz ratom opustošenih područja u zemlje »blagostanja«.

Vinko Grgurev

27. Dani Frane Petrića

Od 23. do 29. rujna 2018. godine u Cresu je održana 27. međunarodna znanstveno-kulturna manifestacija *Dani Frane Petrića* u organizaciji Hrvatskog filozofskog društva te u suradnji s Gradom Cresom, Znanstvenim centrom izvrsnosti za integrativnu bioetiku i Hrvatskim studijima Sveučilišta u Zagrebu. Manifestacija je održana pod pokroviteljstvom Predsjednice Republike Hrvatske Kolinde Grabar-Kitarović, Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske i Primorsko-goranske županije, a obuhvaćala je međunarodni simpozij s temom »Ljudska priroda« (od 23. do 26. rujna 2019.) te međunarodni simpozij sa stalnom temom »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« (od 26. do 29. rujna 2019.). Ukupno je na 27. *Danima Frane Petrića* sudjelovalo stotinu i devet znanstvenika i studenata iz trinaest zemalja (Albanija, Bosna i Hercegovina, Bugarska, Finska, Grčka, Hrvatska, Kosovo, Mađarska, Njemačka, Poljska, Slovenija, Srbija, Ujedinjeno Kraljevstvo).

U uvodu programske knjižice za prvi simpozij, Marija Selak navodi da se filozofija oduvijek, s pretenzijom na obuhvaćanje cjeline, pita što je čovjek, a s time se nužno formira pitanje ljudske prirode. U današnjem svijetu pitanje ljudske prirode ponovno se formira kroz filozofsku antropologiju čije »formiranje možemo uzeti i kao znak vremena u kojem pitanje o čovjeku više nije samo jedno od pitanja, nego postaje jedino pitanje koje zaslužuje odgovor ili prema kojemu se kroje odgovori na sva ostala pitanja«. Stoga, kao cilj simpozija »Ljudska priroda«, navelo se kritičko sagledavanje pojma ljudske prirode na razmeđu različitih suvremenih i tradicionalnih koncepcija ljudske prirode iz pozicije filozofije i/ili znanosti.

Prve večeri, 23. rujna 2018. godine, održano je javno predavanje u Zajednici Talijana Cres. Marija Selak (Hrvatska) i Nino Raspudić (Hrvatska) izložili su predavanje pod naslovom »Jesu li ljudi zli i opravdava li cilj sredstvo?«. U fokusu izlaganja bio je Machiavelli i njegovo poimanje ljudske prirode kao zle te moguće banalizirano ili pak kreativno shvaćanje Machiavellijeva djela u suvremenoj literaturi.

Radni dio simpozija »Ljudska priroda« službeno je počeo u ponedjeljak 24. rujna 2018. godine plenarnim predavanjem Hrvoja Jurića (Hrvatska) pod naslovom »Čemu čovjek? Nestajanje i spašavanje ideje čovjeka«. U izlaganju je argumentirano branio koncept univerzalnog humanizma kao nužnosti u svijetu koji pod tehno-znanstvenom spregom poti-

skuje pitanje o ljudskoj prirodi te završava u »otplavlivanju etičkih orijentira koji su bili zasadeni u ideji čovjeka«.

Nakon plenarnog predavanja slijedile su tri paralelne sesije, jedna na engleskom i dvije na hrvatskom jeziku. Sesiju na engleskom otpočele su Eva D. Bahovec (Slovenija) i Kaja Dolar (Francuska) izlaganjem »O ljudskoj prirodi: Rousseauov plemeniti divljak u svjetlu novog diskursa o neprijateljskom drugome«. U izlaganju su sagledale Rousseaua iz pozicije Lévi-Straussa te povezale njegov koncept »dalekih drugih« sa suvremenim problemom imigracije. U zaključku su istaknule način na koji su današnje anti-imigrantske pozicije objašnjene kroz pojam »ljudske prirode«. Zatim je uslijedilo izlaganje Ilone Rózsze Bertók (Mađarska) pod naslovom »The Role of Moral Sentiments in the History of Western Philosophy«. Bertók je prikazala različite metamorfoze i uloge čuvstva u povijesti filozofije istražujući neke od temeljnih moralnih pojmova: »simpatija, empatija, nepristrani promatrač, intersubjektivnost i interpersonalnost«. Potom je Arto Mutanen (Finska) izložio »A Characterization of the Human Being«. U svom izlaganju pozvao se na tradiciju poimanja čovjeka kao racionalnog (*homo sapiens*) i djelatnog (*homo ludens*) bića te je fokusirajući se na vezu između čovjeka i okoliša povezao obje navedene kategorije pojmom igre, kojim se može opisati kultura, ali i tehnologija kojom se čovjek služi. Sesiju je zaključio Ljudevit Fran Ježić (Hrvatska) izlaganjem pod naslovom »Defining Humans with Respect to Animals: A Theoretical and an Ethical Approach in Aristotle and Porphyry«. Ježić je prikazao Aristotelov teorijski pristup u definiranju čovjeka u odnosu na životinje i Porfirijev etički pristup koji određuje ljudsku djelovanje na temelju bliskosti između ljudi i životinja. U prikazu dvije različite pozicije naglasio je njihov zajednički element, razmatranje čovjekove »životinjske« i »umne« strane. Prvu od dvije paralelne hrvatske sesije započeo je Igor Čatić (Hrvatska) izlaganjem »Zašto trebamo posthumano biće?«. Čatić je razmotrio različita tehnička dostignuća koja omogućuju poboljšanje čovjeka te je ispitao same mogućnosti takvoga poboljšanja da bi odgovorio na pitanje potrebe za posthumanim bićem. Potom je uslijedilo izlaganje Boška Pešića (Hrvatska) pod naslovom »O budućnosti ljudske prirode«. Počevši razlikovanjem između fenomena »dobroga« i »promašenog« života, Pešić je propitao ulogu filozofije u današnjem svijetu »etičkog partikularizma« i mogućnost usklađivanja pravednosti s etičkom sferom. Sesiju su zaključili Matija Mato Škerbić (Hrvatska) i Ivana Greguric (Hrvatska) izlaganjem »Kiborgizirano tijelo u

sportu i »argument prinude«. Slučaj Markusa Rehma«. Pozivajući se na i analizirajući slučaj paraolimpijca Marcusa Rehma, Škerbić i Greguric, ukazali su na novi pristup problematici kiborgiziranog tijela, pomoću argumenta »prinude«. Time opisuju prisilu (koja proizlazi iz kiborgizacije tijela) na sportaše u smislu kompetencije i njezino narušavanje integriteta sporta uopće. Druga paralelna sesija na hrvatskom otvorena je izlaganjem Damira Kukića (Bosna i Hercegovina) i Edina Tabaka (Bosna i Hercegovina) pod naslovom »Umrežavanje realnosti«. U svome izlaganju bavili su se suvremenim problemom »umreženog društva«. Iskazali su prednosti u komunikaciji i mogućnostima emancipacije »virtualnog čovjeka«, ali i negativne strane kao što su »uništavanje ljudske prirode« i kontrola nad ljudskim odnosima. Centralno pitanje njihova izlaganja zauzela je *kiberkultura* kao područje moguće demokratizacije i progresa. Na red je zatim došla Analisa Marić (Hrvatska) izlaganjem »Inteligentna odjeća i tehnološki«. Pojavi sve prisutnije »inteligentne« odjeće, koja obuhvaća elemente umjetne inteligencije, Marić je pristupila kroz Lyotardov pojam »neljudskoga«. Raščlambom toga pojma ponudila je odgovor na pitanje posthumane tjelesnosti, koje proizlazi iz upotrebe »inteligentne« odjeće. Sesiju su zaključili Saša Zavrtnik (Hrvatska), Jelena Loborec (Hrvatska) i Damir Žubčić (Hrvatska) izlaganjem »Od mikroplastike do makroproblema«. U svome izlaganju izložili su globalni problem mikroplastike (koja nastaje razgrađivanjem plastike) kao potencijalne ekološke katastrofe. Naglasak je bio na općenitoj edukaciji o samome problemu, ali i na ulozi čovjeka kao pojedine osobe u odnosu s plastikom.

Nakon pauze, održane su tri nove paralelne sesije, jedna na engleskom i hrvatskom te dvije na hrvatskom. Sesiju na engleskom i hrvatskom otvorila je Ivana Knežić (Hrvatska) izlažući »Transformacija u shvaćanju naravi«. Knežić je uvodno prikazala razliku između pojmova »prirode« i »naravi«, zalažući se za pojam »narav« kada je u pitanju čovjek. Zatim je izložila koncepciju ljudske naravi u tradiciji od Aristotela do Tome Akvinskog te je usporedila s koncepcijom ljudske naravi moderne. Zatim je slijedio Marko Kos s izlaganjem »Tehnika kao čovjekova prva priroda?«. Tijekom izlaganja Kos je, pozivajući se na Ortegu y Gassetu i njegovo određenje čovjeka kao »još ne bivstvujuće biće« koje se »određuje kroz mogućnost praktičkog izživljavanja u prirodnom svijetu«, prikazao moguću nemogućnost definiranja »prve« i »druge« ljudske prirode, kao i ljudske »prirode« općenito. U ovoj sesiji završno su izla-

gali Saša Zavrtnik (Hrvatska), Jelena Lober (Hrvatska) i Damir Žubčić (Hrvatska) pod naslovom »Ruralni metabolizam – od blaga do stroja i natrag«. U svome izlaganju problematizirali su nove uvijete i odnose prema domaćim životinjama, uzrokovane industrijskim uzgojem. Istaknuli su brojne probleme koji čine industrijski uzgoj domaćih životinja neadekvatnim iz bioetičke perspektive te su ponudili moguća rješenja. Prvu paralelnu sesiju na hrvatskom započeli su Martina Žeželj (Hrvatska) i Bruno Dronjić (Hrvatska) izlaganjem »Freudovo određenje animalnosti ljudske prirode«. Izlaganje se temeljilo na pretpostavci da je čovjek »životinja sa zakržljanim nagonima (*drive*)«. Autori su fingirali problem koji predstavlja Freudova analiza nesvjesnoga za tradicionalno filozofsko smatranje ljudske svijesti. Zatim je uslijedio Tomislav Krznar (Hrvatska) s izlaganjem »Razumijevanje »fenomena« spolnosti u misli hrvatskog filozofa Milana Polića«. Krznar je kroz analizu filozofije Milana Polića tematizirao ljudsku spolnost kao biološko određenje i kulturni konstrukt. Zadnji izlagač ove sesije bio je Borislav Dadić (Hrvatska) s izlaganjem »Ljudska osoba kao biće odnosa«. Dadić je definirao čovjeka kao biće odnosa, biće koje se tvori tek u relaciji i volja i razum nagone ga ka drugim ljudskim bićima te se kao autentično biće može realizirati tek kroz druge osobe. Drugo paralelna sesija na hrvatskom jeziku započela je izlaganjem Ive Džinića (Hrvatska) pod naslovom »Kategorija ekscentrične pozicionalnosti u teološkoj perspektivi: Plessner i Pannenberg«. Uvodeći pojam pozicionalnosti Plessner odjeljuje živo od neživoga, a ljudsko biće opisuje pojmom ekscentrične pozicionalnosti. Džinić je usporedio pojmove teološke antropologije Pannenberga inspirirane pojmom ekscentrične pozicionalnosti Plessnera. Nakon Džinića izlagala je Jelena Đurić (Srbija) pod naslovom »Zagonetka ljudske prirode i kontekst napretka«. Autorica je ispitala temeljne probleme »promjenjivosti« ljudske prirode i pozicioniranja kulture u prirodu ili prirodu u kulturu, uspoređujući predmoderno i postmoderno shvaćanje ljudske prirode. Izlaganje je izvedeno u okviru aporetičnosti, tj. nemogućnosti krajnjih saznanja i potrebe za ponovnim promišljanjem i konstituiranjem ljudske prirode u svome vremenu. Završno izlaganje ove sesije bilo je izlaganje Fulvia Šurana (Hrvatska) naslovljeno »Temet nosce: ego sum qui sum«. Tehno-znanstvena sprega današnjice izmjenjuje cjelokupnu prirodu kao nikada do sada, a time i ljudsku. Time, Šuran tijekom svoga izlaganja prikazuje svijet koji je doživio supstancijalnu promjenu, svijet u kojem čovjek gubi oslonac koji je nekada imao i nalazi se neosviješten u novome tehnoložiranom svijetu.

Zatim je uslijedila kraća pauza, nakon koje su otpočele još tri paralelne sesije, ponovno jedna na engleskom i hrvatskom te dvije na hrvatskom. Sesija na engleskom i hrvatskom započele su Ljubica Matek (Hrvatska) i Barbara Bece (Hrvatska) izlaganjem »Simulacrum of Experience in Chuck Palahniuk's *Invisible Monsters*«. Autorice su prikazale Baudrillardovu tezu o simulacrumu u Palahniukovu djelu koje daje opis ljudskog tijela u traganju za autentičnosti u svijetu u kojem se teško razlikuje istina od laži. Zatim je slijedilo izlaganje Marjana Šimenca (Slovenija) pod naslovom »The Aims of Education after the End of Man«. Šimenc je demonstrirao vezu između obrazovanja i ljudske prirode kroz postmodernističku teoretizaciju prosvjetiteljskog »kraja čovjeka« u filozofiji Biesta. Sukladno Biestu zaključio je da je emancipacija kao »subjektovo dolaženje u postojanje« cilj obrazovanja. Završno izlaganje ove sesije bilo je ono Maje Poljak (Hrvatska), »Nature and Cognition«. U svome izlaganju, Poljak je detaljno prikazala Newmanove pojmove *princip naravi* i *princip razvoja*, prvi kao osnovni zakon koji određuje naš razum i našu spoznaju, a drugi kao proces razvijanja razuma. Prva paralelna sesija na hrvatskom jeziku počela je izlaganjem Ive Fofić (Hrvatska) pod naslovom »Dva lica ženskog pitanja – žene za sebe i protiv sebe«. Izloživši uvodno općenitu feminističku kritiku, Fofić je navela dva temeljna problema suprotstavljena modernoj feminističkoj kritici: povijesnu nepravdu omalovažavanja inteligencije žena koja je rezultirala monopoliziranim muškim znanjem i neoliberalna skretanja ženske borbe u eksploataciju. Potom je uslijedilo izlaganje Dunje Bonačić (Hrvatska) i Željko Senkovića (Hrvatska) pod naslovom »Od Hipatije do Hanne Arendt – kratka povijest filozofije ženske (nefeminističke) misli«. Autori su naveli povijest misli ženskih filozofkinja (onih koje su živjele u razdoblju prije feminizma, kao i onih čije misli ne spadaju pod feminističke) o ženama. Ovu sesiju zaključio je Anton Berishaj (Kosovo) izlaganjem »Preobražaj žene u muškarca ne počinje zavjetom«. Berishaj je ponudio novu perspektivu pobliže razmatrajući fenomen *virđžina*, žena koje su socijalnim pritiskom prisiljene preuzeti mušku ulogu u društvu. Autor tvrdi da nakon određenog vremena žena podvrgnuta ovakvoj transformaciji više »nije ni muškarac ni žena«. Posljednju sesiju ovoga bloka i dana otpočeo je Josip Berdica (Hrvatska) izlaganjem »O otuđenoj čovjekovoj prirodi: još jednom«. Uprkos postmodernističkom odbacivanju pojma otuđenja, Berdica je branio pojam opisavši ga kao aktualno i još neriješeno pitanje. Zaključio je da je u partikulariziranom kapitalističkom društvu

pojam otuđenja potreban jer upravo zbog te ekstremne podijeljenosti izostaje mogućnost smisljeno i cjelovitog mišljenja. Drugo izlaganje bilo je ono Andree Ratković (Srbija) naslovljeno »O aktualnosti Marxova kritičkog revolucionarno-historijskog određenja čovjeka«. Ratković je sagledala Marxovu tezu o čovjeku kao djelatnom biću te je primijenila na stanje suvremenog čovjeka propitavši samu »čovječnost« čovjeka. Posljednju sesiju prvoga dana zatvorio je Damir Sekulić (Hrvatska) izlaganjem »Ljudska priroda iz perspektive odnosa suvremenog društva i pojedinca kod Marcusea«. Svoje izlaganje Sekulić je temeljio na Marcuseovu pojmu »razvijenog industrijskog društva« te je razložio odnose između suvremenog društva i tehničko-industrijskog aparata i racionalnosti koji mijenjaju ljudsku prirodu.

Prvi radni dan zaključen je predstavljanjem recentnih izdanja: Hrvoje Jurić, *Iskušanje humanizma*, Ivana Greguric, *Kibernetička bića u doba znanstvenog humanizma: prolegomena za kiborgoetiku*, Ivana Zagorac, *Bioetički senzibilitet*, Bruno Čurko, *Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike*. Knjige su predstavili: Marija Selak, Lino Veljak, Tomislav Krznar i Marjan Šimenc.

Drugi radni dan simpozija bio je podijeljen u tri sekcije koje su sve sadržavale dvadeset osam izlaganja na hrvatskom jeziku, a dvije od te tri sekcije sadržavale su i izlaganja na njemačkom i engleskom jeziku. Sekciju A otvorila je Hasanija Ilazi (Kosovo) izlaganjem »Pojam čovjeka kao socijalno konstituiranog sebstva u Taylorovoj teoriji morala«. Izlaganje je iskazalo Taylorovu teoriju morala kroz njegovo razumijevanje čovjeka, kroz Taylorovu moralnu ontologiju sebstva i dobra autorica je sagledala kreiranje identiteta modernoga čovjeka. Nakon toga uslijedili su Berislav Čović i Mile Marinčić (Hrvatska) s temom »Moć znanja i razvoja: stvaranje umjetnih potreba i kriza morala«. Autori su obradili čovjekov prijelaz u »tehničku epohu« kojom čovjek gubi neke od starih moralnih vrijednosti. Izlagači su pokušali prikazati važnost odnosa suvremenog čovjeka i prirode iz teološke perspektive. Nakon njih je uslijedila Snježana Husić (Hrvatska) s temom »Liber Monstrorum: ljudskost kršćanskih čudovišta«. U ovome izlaganju Husić je tematizirala literaran prikaz Augustinove teze da se čudovišta nužno rađaju među ljudima i time pokušala istaknuti ljudsku jedinstvenost među živim bićima. Nakon ova tri izlaganja uslijedila je rasprava te zatim kraća pauza. Nastavak sekcije A otvorio je Gašper Pirc (Slovenija) s izlaganjem »Creative Imagination, Ethical Values, and Social Norms: Human Nature and the Nature of Society«.

Izlagatelj je izložio korelaciju između (ahistorijskog) psihološkog i antropološkog razumijevanja važnosti afektivnog i empatičkog prepoznavanja, značajnih etičkih vrijednosti i teorije utjelovljenog spoznavanja na temeljnoj i intersubjektivnoj razini te (historijskog) sociološkog razumijevanja važnosti socijalne slobode, moralnosti i kolektivnog društvenog i političkog djelovanja na razini institucija. Nakon njega je uslijedio Béla Mester (Mađarska) s izlaganjem »The Usage of the Concept of Common Sense in the Public Philosophy of European Modernity«. Ovim izlaganjem autor je prikazao važnost zajedničkoga osjetila za razvoj kulture te neke od posljedica propasti ovoga pojma za javnu filozofiju. Nakon njega je uslijedio Mikołaj Ślawkowski-Rode (Poljska, Ujedinjeno Kraljevstvo) s izlaganjem »Laughter and Experience«. Izlagatelj je istaknuo važnost smijeha i humora u ljudskoj prirodi, te obradio zanemarivanje njegove važnosti kroz povijest filozofije koja ga je uglavnom promatrala kroz prijezir, dok ga izlagatelj gleda kao nešto izrazito pozitivno. Posljednji u ovoj sesiji izlaganja bio je Boštjan Lenart (Slovenija) s izlaganjem »Ljudska priroda u modernom društvu iz perspektive Jeana Vaniera«. Lenart tematizira vrijednosti društva koje se smatraju pozitivnima kao što je moć te sagledava njihov utjecaj kada ulaze u priateljstva. Kroz to izlagatelj dolazi do zaključka da ljudi u zapadnoj kulturi pate od straha od povezivanja. Nakon toga izlaganje je održala i Daniele Camhy (Germany) na temu promjene paradigme dječjeg odgoja i primjene filozofije u njoj. Po završetku sekcije uslijedila je rasprava te zatim kraća pauza. Novu je sesiju otvorio Wojciech Zyzak (Poljska) s izlaganjem »Holistička dimenzija kršćanske duhovnosti«. Autor je u izlaganju raspravljao o utjecaju duhovnosti na ljudsko zdravlje iz holističke perspektive. Za ovu svrhu autor uvodi holističku ideju duhovnosti koja se temelji na integralnoj antropologiji ili razumijevanju čovjeka kao duhovno-tjelesnog jedinstva čime se pokušava prikazati važnost duhovnosti u ljudskoj prirodi. Nakon njega je uslijedio Ivan Platovnjak (Slovenija) s izlaganjem »The Understanding of Spirituality among Slovenian Catholics«. Autor je pokušao prikazati današnji interes za duhovnost te ga je analogno objasnio kod slovenskih katolika kako bi se zapitao kako bi današnji katolici trebali odgovoriti na izazove kršćanske duhovnosti koje je postavio papa Franjo. Posljednje izlaganje sesije, a i sekcije A imao je Gentian Vyshka (Albanija) s temom »Dolor, Pain and the 'Infernal Pain' in Alighieri's Verses«. Autor izlaganja je prikazao važnost pojmova boli i tuge u *Božanstvenoj komediji* Dantea Alighierija kako bi prikazao percepciju tog osjećaja

koji se javlja u likovima samog djela. Kraj sekcije bio je zaključen raspravom.

Simultano sa sekcijom A održavale su se sekcije B i C. Sekciju B otvorio je Gottfried Küenzlen (Njemačka) s izlaganjem »Der Mensch 'das verwaisteste Kind der Natur' (J. G. Herder): Reflexionen zur Anthropologie Arnold Gehlens«. Izlagač je povezo teze Arnolda Gehlensa kako bi predstavio novu orijentaciju čovjeka koji kroz kulturu dobiva svoju prirodu. Nakon njega izlaganje je imao Nenad Malović (Hrvatska), izlaganje je nosilo naslov »Roger Scruton: Über die menschliche Natur«. Izlaganje se temeljilo na Scrutonovoj tezi o ljudskoj prirodi koja tvrdi da se ona ne temelji samo na biologiji nego i na relaciji čovjeka s drugim ljudskim bićima. Idući je bio Damir Smiljanić (Srbija) koji je izložio temu »Das eingebildete Wesen. Auf dem Weg zu einer Kritik der menschlichen Einbildungskraft«. Izlaganjem se pitalo o uobraženosti ljudskog roda koji misli da se samoodređuje, to samoodređivanje ima i pozitivne i negativne efekte. Sljedeća na redu je bila Iris Tićac (Hrvatska) s temom »Human Enhancement: Ethische Implikationen für personales Selbstverständnis und personale Autonomie«. Autorica je istražila odnos samorazumijevanja i ljudskog poboljšavanja sagledanog kroz problematiku identiteta koji se javlja u odnosu na trenutne mogućnosti istoga. Za kraj sekcije izlaganje je imao Pavo Barišić (Hrvatska) s temom »Wahrheit und Politik im Zeitalter der Digitalmedien«. Barišić je kroz izlaganje istražio odnos istine s digitalnim dobom i naglasio važnost koju pluriperspektivizam ima u današnjoj koncepciji istine i politike. Nakon navedenog izlaganja uslijedila je rasprava te zatim kraća pauza. Novu je sesiju otvorio Željko Vučković (Srbija) s izlaganjem »O ljubavi, ljudskoj prirodi i ideji zajednice«. Izlagač je pokušao naglasiti važnost koju ljubav ima kao postavka vjere u drugu osobu te je iznijeti kao temelj istinske ljudske zajednice. Idući na redu bio je Željko Šarić (Bosna i Hercegovina) s izlaganjem »Ljubav kao mjera ljudskosti u distopijskoj viziji Ishigura i Lanthimos«. Autor je sagledao ljubav kao *topos* granice što je to ljudska priroda, tj. da samu ljudsku prirodu određuje imanjanje ili gubitak ljubavi. Na završetku sekcije izlaganje je imala Ivana Zagorac (Hrvatska), a tema je bila »Suosjećanje, simpatija i empatija«. Zagorac je istražila fenomene koji su navedeni u naslovu izlaganja te je propitala njihovu ulogu kroz razna filozofska polja kao što su moral i te neke probleme koji se javljaju u filozofiji uma. Nakon izlaganja slijedila je rasprava kojom je ujedno i sekcija B bila privedena kraju.

Kao što je prije navedeno, uz sekcije A i B paralelo se odvijala i sekcija C koju je otvo-

rio Goran Sunajko (Hrvatska) s izlaganjem »Dehumanizacija umjetnosti u estetici Ortega y Gasseta«. Izlaganje se temeljilo na tezi o ljudskoj prirodi koja se prevlada putem umjetnosti, a da bi tome bilo tako Sunajko je izložio tezu Ortege y Gasseta o »dehumaniziranoj umjetnosti«. Nakon Sunajka izlaganje je imao Marko Sićanica (Hrvatska) s temom »Ljudska priroda kao estetska potreba bijega od volje u misli Arthura Schopenhauera«. Autor je izložio misao u naslovu navedenog autora o bijegu od slijepe volje kroz umjetnost. Ovu je sesiju izlaganja zaključila Vani Roščić (Hrvatska) s izlaganjem »Estetika čovjeka i prirode«. Izlagačica je u svome izlaganju tematizirala promjenu koju čovjek vrši na pejzaž oko sebe te ga time pretvara u nešto u čemu on može uživati. Nakon ovoga je uslijedila rasprava, a zatim kraća pauza. Nakon pauze uslijedio je nova sesija izlaganja kojeg je otvorio Marko Vučetić (Hrvatska) s temom »Ljudska priroda i priroda režima: slučaj Mihajlov«. U ovome izlaganju Vučetić je tematizirao problematiku u kojoj se je našao Mihajlo Mihajlov, nekadašnji asistent na Katedri ruske književnosti Filozofskog fakulteta u Zadru, a propitivao se odnos ljudske slobode i negiranje te slobode od strane političkog režima koji od intelektualca traži da bude »birokrat trenutka«. Nakon njega su uslijedili Jakov Erdeljac i Tomislav Dretar (Hrvatska) s temom »Prirodno pravo sagledano kroz narav države«. Kroz ovu temu autori su tematizirali prirodno pravo kao konstrukt jer ono nastaje poradi manjka temeljne prirodnosti koja bi determinirala čovjeka, te se stoga javlja kao umjetno. Nakon njih sesiju se zaključio s temom »Ljudska priroda kod Machiavellija: antropološki pesimizam kao podloga političkog 'realizma'« koju je iznio Nino Raspudić (Hrvatska). Autor je iznio Machiavellijevu tezu o antropološkom pesimizmu kojom je ustvrdio potrebu za političkim realizmom. Nakon tog izlaganja sesija je zaključena raspravom te je uslijedila kraća pauza. Nakon pauze novu je sesiju otvorio Predrag Milidrag (Srbija) s temom »'Na što nas priroda nagoni': Descartesov pojam učenja prirode«. Autor izlaganja izložio je Descartesov nauku o prirodi duh i tijela koja nas pomoću lažnih vjerovanja navodi na imanjanje zbrkanih ideja. Uklanjanjem zbrkanih ideja tek zadobivamo pravo viđenje prirode. Nakon njega je uslijedio Luka Janeš (Hrvatska) s temom »Čovječji *physis* kao kategorički kontrapunkt evolucijskom kauzalitetu?!«. Janeš je tematizirao problematiku determinizma kod čovjeka te sagledao neke od pozicija koje zagovaraju slobodu u povijesti filozofije, time naglasivši potrebu permanentne pobjede trebanja nad bivanjem kako ne bismo zapali u sferu determinizma. Nakon

njega uslijedio je Tomislav Petković (Hrvatska) s temom »Od prirode prema znanosti o njoj: osvrt na razvoj hrvatske fizike u proteklih sto godina u okviru povijesti i filozofije znanosti, s epistemološkim perspektivama«. Autor je izložio naslijeđe trijade istaknutih fizičara u hrvatskoj znanosti, sama trijada se sastojala od Vinke Dvořáka, Stanka Hondla i Vatroslava Lopašića. Ova je sesija bila završena s izlaganjem »Papa Franjo – ekoetičke pretpostavke zdravog društva i održivog razvoja« autora Mile Marinčića i Berislava Čovića. U izlaganju su autori tematizirali odnos koji papa Franjo zahtijeva od vjernika prema tehnologiji. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava te je njome završena sesija, odnosno sekcija C.

Drugi dan programa u sebi je još sadržavao Sastanak Organizacijskoga odbora Dana Franje Petrića te predstavljanje projekta »Science, Theology and Humane Philosophy: Central and Eastern European Perspectives« (John Templeton Foundation), Ian Ramsey Centre for Science and Religion (University of Oxford). Projekt su predstavili Marija Selak, Andrew Pinsent i Mikołaj Ślawkowski-Rode te je time završen drugi radni dan simpozija.

Treći dan programa sadržavao je petnaestak izlaganja od kojih je jedno bilo plenarno izlaganje. Dan je bio podijeljen u dvije sekcije, A i B, koje su bile simultane te su održane na hrvatskom i engleskom jeziku. Sekciju A je otvorio Franciss Brassard (Hrvatska) s temom »The Mind-Body Problem in the Theory of Natural Philosophy of Ruder Josip Bošković«. Brassard je izložio Boškovićevo viđenje problematike uma i tijela koja sebe pronalazi kao srednji put između dualizma i monizma. Nakon njega uslijedio je Luka Perušić s temom »The Eight Demons of Transhumanism«. U svome izlaganju Perušić je tematizirao pojam *daimon* te pridao povijesni kontrast između onoga što je on bio u antici, srednjem vijeku te kakav on značaj dobiva sada kroz manifestiranje pokreta transhumanizma u kojem se on korumpira te se razvija na planu supstancijalno apsurdnih transhumanističkih ideja, poput besmrtnosti, singularnosti i moralnog poboljšavanja. Nakon njega uslijedila je tema »Ethical Aspects in the Elite Youth Sport: Perspectives of Coaches in the Women's Artistic Gymnastics« koju je predstavila Joca Zurc (Japan). Zurc je u ovoj temi obrazlagala problematiku etike sporta u kojoj trener ima ulogu određenja kompetencije za kompetitivnost kod mladih sportašica. Nakon toga uslijedila je rasprava i kraća pauza. Novu sesiju izlaganja otvorila je Biljana Radovanović (Srbija) s temom »Od oblikovanja do konstrukcije ljudske prirode«. Autorica je izložila dvije perspektive o mogućnosti oblikovanja

ljudske prirode, antičku i modernu. Nakon nje je uslijedila Marijana Kolednjak (Hrvatska) s temom »Martha Nussbaum o ljudskoj prirodi«. Kolednjak je tematizirala problematiku promjene u ljudskom životu koje su u skladu s identitetom naprotiv onih koje to nisu, i kako na to utječu ambicije i neki drugi faktori. Završno izlaganje u sesiji i sekciji A imala je Melita Jerolimov (Hrvatska) s temom »Priroda sukoba«. Jerolimov je tematizirala odnos između natjecanje i suradnje u sferi politike te je uvela u problematiku sukob između istine i korisnosti koju navodi Aristotel.

Paralelno sa sekcijom A, održavala se i sekcija B koju je otvorio Predrag Finci (Ujedinjeno Kraljevstvo) s temom »Ljudska priroda ili prirode?«. Finci je tematizirao problematiku definiranja ljudske prirode kroz sagledavanja različitosti koje ta tema za sobom nosi. Nakon njega uslijedio je Lino Veljak (Hrvatska) s temom »Ljudska priroda između esencijalizma i relativizma«. Veljak je izložio problematiku koja se javlja kod definiranja ljudske biti, tj. kakve zamke takva definicija za sobom povlači. Nakon Veljaka uslijedila je Ivana Ivančić Medved (Hrvatska) s temom »Sedam grupa normalnih, naravnih načela naše naređenosti«. Medved je tematizirala načelo uma kao apsolutno načelo koje proizvodi sva ostala načela. Ta načela čovjeka usmjeruju prema cilju onoga željenog i onoga dobrog. Za kraj sekcije izlaganje je imao Michal Sládeček (Srbija) s temom »Kontroverze političkog liberalizma«. Autor izlaganja tematizirao je politički liberalizam kao koncepciju koja je neovisna od normativnih etičkih poimanja. Nakon ovog izlaganja uslijedila je rasprava i kratka pauza. Novu sesiju izlaganja otvorio je Goran Kardaš (Hrvatska) s temom »Problem 'patnje' (dukkha) u Buddhinu nauku«. Kardaš je u izlaganju tematizirao problematiku patnje u Buddhinu nauku koji se često naziva nihilističkim, suprotno tome Kardaš je iznio da se radi o samoskrivljenom stanju uma koji otkriva svijet kako biva. Nakon njega uslijedila je Ivana Buljan (Hrvatska) s temom »Tjeskoba kao počelo kineske filozofije?«. Autorica je u izlaganju propitala teza egzistencijalnoga straha s usporedbama između zapadne i istočne filozofije, preciznije kineskoga filozofa Xu Fuguana. Sljedeći na redu bio je Roni Rengel (Hrvatska) s temom »Pascalov podijeljeni čovjek«. Rengel je tematizirao Pascalovo antropološko određenje čovjeka kao prepiranje geometrijskog i tankočutnog duha, u kojemu se čovjeka prikazuje kao čovjeka blijeđe. Na završetku sesije slušali smo temu »Ljudska priroda u djelu Živana Bezića (1921. – 2007.)« koju je obradio Draženko Tomić (Hrvatska). Tomić je izložio neke od Živanovih teza o ljudskoj prirodi kao duali-

stičkom konstruktumu između ono prirodnog koje se dobiva po rođenju te onoga božanskoga koje je tu poradi božje intervencije. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava, a raspravom je ujedno i završena sekcija B trećega radnoga dana simpozija. Za kraj dana i prvog dijela simpozija plenarno izlaganje održao je Andrew Pinsent (Ujedinjeno Kraljevstvo) s temom »Social Temperance, Homo Sapiens, and Homo Liturgicus«. Pinsent je izložio tezu o poznavanju naše prirode po onome što jedemo i pijemo, autor izlaganja jelo i piće povezuje s onim racionalnim u čovjeku i sagledava elemente onoga transcendentnog u ljudskom običaju jela i pića. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava kojom je označen kraj prvog dijela simpozija »Ljudska priroda«.

Četvrti radni dan manifestacije označen je početkom drugog simpozija pod nazivom »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu«. Kao što doznajemo iz uvodnika koji je napisao Bruno Ćurko, »stalna tema Dana Frane Petrića – Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu – vezana je uz lik i djelo našeg renesansnog mislitelja Frane Petrića, ali uključuje i istraživanja u području hrvatske filozofije općenito, s obzirom na različite povijesne, kulturne, društvene, filozofske, znanstvene i druge interakcije i kontekste u kojima valja promatrati hrvatsku filozofiju«. Ove godine simpozij je bio razdijeljen na tri tematska bloka, i to 1. »Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti« (s različitim tematskim naglascima); 2. »S Petrićem u žarištu«; 3. »Renesansna filozofija« (s tematskim naglaskom na problematiku odgoja).

Radni dio simpozija 27. rujna otvorio je Gianis Stamatellos (Grčka) plenarnim predavanjem naslova »Vrlina i sebstvo u novoplatonovskoj etici«. U svome izlaganju razmotrio je teoriju vrlina iz neoplatonističke tradicije (Plotin, Jamblih, Porfirij) u odnosu na ljudsko sebstvo te obrazovanje. Zatim je uslijedila jedna sesija na kojoj su održana dva izlaganja. Prvo je izlagao Matija Mato Škrebić (Hrvatska) pod naslovom »Uloga tjelovježbe i igranja igara u utopijama Frane Petrića, Tomasa Campanelle i Thomasa Morea«. Autor je razložio ulogu paralelnu ulogu igre i tjelovježbe u teorijskoj konstrukciji utopija 16. i 17. st. Drugo i završno izlaganje ove sesije naslovljeno »Promišljanja o odgoju Erazma Roterdamskog« održao je Bruno Ćurko (Hrvatska). Ćurko je izložio Erazmove naputke o podučavanje koji su prema riječima izlagača nezaobilazni u promišljanju o edukaciji.

Nakon kraće stanke uslijedila još jedna sesija od tri izlaganja. Prvo je izlagao Davor Balić (Hrvatska) izlaganje naslovljeno »Zapažanja Miroslava Krležea o Albertu Haleru«. U svome izlaganju Balić je razložio Krležinu misao

o Halerovu croceanskom pristupu literaturi. Zatim je uslijedilo izlaganje pod naslovom »Konceptija žene u prozi Miroslava Krležea: od Charlotte Castelli do Ane Borongay« Nives Trive (Hrvatska). Autorica je prikazala ulogu žene u Krležinom djelu koja je prikazana progresivno za Krležino doba. Završno izlaganje ove sesije bilo je ono Željke Metesi Deronjić (Hrvatska) naslovljeno »Vuk-Pavlovićeva ostavština na Institutu za filozofiju u Zagrebu«. U ovome izlaganju autorica je istaknula ulogu Vuk-Pavlovićeve tiskane ostavštine Institutu za filozofiju u Zagrebu.

Navečer je održano javno predavanje Brune Ćurke (Hrvatska) pod naslovom »Europski projekti povezani s etičkim obrazovanjem u osnovnim i srednjim školama: ETHOS, ETHIKA, LITTLE, AVAL, COMET, Integrating Ethics of Sport in Secondary School Curriculum, Trace i BEAGLE«. Ćurko je predstavio projekte: Ethika, Little, Aval, Comet, Beagle i Trace. Krajem prvog dana simpozija uslijedilo je predstavljanje projekta Beagle. Projekt su predstavili: Mateja Centa, Bruno Ćurko, Antonio Kovačević, Pier Giacomo Sola i Nikos Vasilakos.

Petak je označio pet radni dan manifestacije te prijelaz na tematiku »S Petrićem u žarištu«. Dan je otvorio Luka Janeš (Zagreb) s izlaganjem »Petrićeva *Pampsihija* u kontekstu suvremene psihologije«. Janeš je prezentirao »umocentričnost« duše u Petrićevu konceptu. Za kraj sesije slušali smo temu »Raslojavanje beskonačnosti kod Frane Petrića« koju je izložio Dževad Zečić (Zenica). Zečić je izložio kako Petrić smatra da dijeljenje kontinuuma ne može ići u beskonačnost i da se (njime) dolazi do najmanjeg prostora koji je prostorni minimum. Nakon ovog izlaganja uslijedila je rasprava koja je ujedno označila kraj prvog sekcije u danu.

Nakon kratke pauze krenula je druga sesija izlaganja u danu, na temu »Hrvatska filozofija u prošlosti i sadašnjosti«. Tematsku sesiju u danu otvorila je Monika Jurić Janjik (Zagreb) s temom »Monaldijeva klasifikacija glazbe u osmom poglavlju djela *Irena, iliti o ljepoti* (1599.)«. Autorica je tematizirala dubrovačkog renesansnog filozofa i pjesnika Miha Monaldija te njegovo estetsku misao usporedila s Aristotelovom i Platonovom, tj. izrazila misao da su njegova djela nastajala pod njihovim utjecajem. Nakon nje je uslijedio Mladen Živković (Vis) s temom »Hrvatska kultura i povijest u promišljanju profesora Danila Pejovića«. Živković je izložio važnost Pejovića u povijesti hrvatske filozofije. Za kraj sesije slušali smo temu »Terminološka rješenja i novi sadržaji Josipa Glasera u Logici za pučke učitelje i učiteljske pripravnike« koju je izložio Hrvoje Potlimbrzović (Osi-

jek). Potlimbrzović je izložio važnost Josipa Gaslera koji je u naslovu navedenim spisom pridonio razvijanju hrvatske logičke terminologije. Nakon ovog izlaganja uslijedila je rasprava i kraća pauza. Novu sesiju izlaganja otvorio je Luka Perušić (Zagreb) s temom »Sadašnjost filozofije u Hrvatskoj: problemi interakcije i potencijali konteksta«. Autor izlaganja je izložio problematiku u kojoj se hrvatska filozofija danas nalazi te ponudio neka od mogućih rješenja. Sljedeći na redu bio je Josip Guć (Split) s temom »Doprinos Viskovićeva tumačenja antropomorfizma i zoomorfizma konceptu bioetičkog senzibiliteta«. Guć je izložio tezu Nikole Viskovića o antropomorfizaciji životinje i zoomorfizaciji čovjeka u kontekstu integrativnog bioetičkog senzibiliteta. Za kraj sekcije izlaganje je imao Hrvoje Jurić (Zagreb) s temom »Čemu obljete? Nestajanje i spašavanje povijesne svijesti«. Jurić je u svome izlaganju izložio važnost povijesnog mišljenja poradi vježbanja svijesti o sadašnjosti. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava, posebno obilježena konfliktom različitih stajališta o stanju filozofije, a zatim pauza. Nova sesija izlaganja bila je dio »Studentske sekcije« drugog dijela simpozija, a otvorila ga je Andela Eleke (Split) s temom »Utjecaji Kanta, Geysera i Husserla na filozofiju Stjepana Zimmermanna«. Autorica je u izlaganju izložila utjecaje u naslovu navedenih filozofa na Stjepana Zimmermanna koji kao i on sagledavaju logičke forme nužnosti u mišljenju. Idući na redu bio je Luka Donadini (Split) s temom »Zera Yacob – etiopsko etičko učenje iz 17. stoljeća«. Donadini je izložio slučaj Zere Yacoba koji smatra da se do istine dolazi vlastitim ispitivanjem, a ne slijepim vjerovanjem. Za kraj sekcije slušali smo temu koju je izložio Mirko Čalušić (Split) pod naslovom »Osvrti na 1968.«. Autor izlaganja napravio je kritički osvrt na 1968. kao problematizaciju onoga što može biti naučeno od te godine. Nakon tih izlaganja uslijedila je rasprava. Dan je zaključen predstavljanjem recentnih izdanja koje su imali Bruno Ćurko s knjigom »Kritičko mišljenje u nastavi filozofije, logike i etike« te Enis Zebić s knjigom »Jučerašnji svijet: Hrvatska. Ogleđi o međuratnim hrvatskim intelektualcima«.

Šesti i finalni radni dan manifestacije otvorila je Anita Lunić (Split) s izlaganjem »1818.–1968.: mijenjaju li filozofi svijet?«. Lunić je tematizirala mogućnost utjecaja filozofije na produkt promjene u svijetu. Nakon nje izlaganje je imao Enis Zebić (Zagreb) s temom »1968. – 10 i 50 godina kasnije«. Zebić se u izlaganju zapitao jesu li ideje koje za sobom nosi 1968. još uvijek relevantne. Za kraj sesije slušali smo izlaganje pod naslovom »Mišljenje i provedba revolucije u hrvatskoj filozofiji

prakse« koje je izveo Mislav Kukoč (Zagreb). Autor je tematizirao djelovanje hrvatskih filozofa u zbivanjima 1968. godine. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava i kraća pauza, a nakon toga slušali smo završno izlaganje pod naslovom »The Commentary Tradition on Aristotle's *De Anima* and the Emergence of Philosophical Anthropology« koje je izložio Ivan Kolev (Sofija). U izlaganju se autor odupro redukcionizmu te zauzeo aristotelovski stav. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava, te je time bio završen i drugi dio simpozija.

27. Dani Frane Petrića privukli su mnogobrojne izlagače sa izuzetno zanimljivim temama. Rasprave su bile žive te su donijele zdrav dijalog i van njih. Kroz taj dijalog uspostavilo mnogo plodonosnih rasprava. Pitanje ljudske prirode uvijek je bilo suvremeno, ali u današnjem dobu od znatne je važnosti jer postoji određena svijest o gubitku čovjeka koji tek spoznajom svoje prirode sebe dovodi do onoga što on zapravo jest i što je još važnije svijest o onome što on može biti. Simpozij »Hrvatska filozofija u interakciji i kontekstu« još je jednom pokazao da u Hrvatskoj postoji interes za istraživanje hrvatske filozofske baštine. Iz same tematike izlaganja moguće je zaključiti da je ispunjena gore istaknuta glavna zadaća simpozija, koja se odnosi na proučavanje, predstavljanje rezultata istraživanja i objavljivanje djela iz povijesti hrvatske filozofije.

**Tomislav Dretar
Jakov Erdeljac**

Medunarodna konferencija »Klassische Deutsche Philosophie«

U Dubrovniku je od 1. do 5. listopada 2018. godine održana međunarodna konferencija pod nazivom »Klassische Deutsche Philosophie«, a ovogodišnja tema bila je Schellingovo djelo *Dobā svijeta (Weltalter, 1811.)*. Konferencija se po treći put održala u Međunarodnom sveučilišnom centru (IUC), a namijenjena je, prije svega, naprednim studentima, doktorandima i poslijedoktorandima. Konferencija je dosad bila posvećena Schellingovoj filozofiji pa je tako 2017. godine tema bila vezana uz Schellingova predavanja pod naslovom *Historijsko-kritički uvod u filozofiju mitologije (Historisch-kritische Einleitung in die Philosophie der Mythologie)*, a 2016. godine radilo se na tekstu *Stuttgarter Privatniedervorlesungen*.

Organizatori konferencije su Petar Šegedin, viši znanstveni suradnik na Institutu za filozofiju u Zagrebu i Christoph Binkelman, znanstveni suradnik Bavorske akademije znanosti. Na konferenciji su sudjelovali studenti, doktorandi i poslijedoktorandi iz Njemačke, Danske, Austrije i Hrvatske, a vrijedi istaknuti da su sudionici konferencije Christoph Binkelman, Vicki Müller Lünenschloß i Daniel Unger suradnici na projektu izdavanja historijsko-kritičkog izdanja Schellingovih djela Bavorske akademije znanosti.

Kao tema konferencije odabrana je izvorna verzija (*Urfassung*) prve knjige Schellingova djela *Dobā svijeta*, otisnute 1811. godine. *Dobā svijeta* Schelling je namjeravao objaviti u tri dijela, no dovršio je samo prvi te je djelo ostalo nedovršeno i neobjavljeno za njegova života. Objavio ga je sin Karl Friedrich August Schelling 1861. godine, a objavljen je samo jedan nacrt *Dobā svijeta* iz 1814./1815. U predgovoru osmom svesku K. F. A. Schelling ističe kako je, uz postojeće, nikad objavljene verzije otisnute 1811. i 1813. godine, u *Sabranim djelima* za tisak priredio samo treću i najpotpuniju verziju iz 1814./1815. Schelling je obje verzije iz 1811. i 1813. otisnuo, no zbog različitih neprilika koje su ga zadesile nije ih uspio objaviti. Druge dvije knjige nikad nisu napisane, a sačuvani su tek fragmenti druge knjige.

Izvorne verzije iz 1811. i 1813. pronašao je Horst Fuhrmans u Sveučilišnoj knjižnici u Münchenu tek 1939., a objavio ih je Manfred Schröter 1946. godine. U knjižnici je, prema svjedočanstvu Fuhrmansa, uz izvorne verzije, pronađeno i dvanaestak iscrpnih Schellingovih dorada i skica prve knjige *Dobā svijeta*. Uz *Dobā svijeta* pronađeni su i zapisi erlangenskih predavanja (*Nachschrift*) iz 1820./1821. te Schellingovi nacrti za gotovo sva Münchenska predavanja (*Kollegentwürfe*) od 1827./1828. do 1841., no u srpnju 1944. cijela Schellingova ostavština iz Münchenskog razdoblja uništena je u zračnim napadima na München. Premda su naknadno pronađeni gotovo svi zapisi predavanja od 1827./1828. do 1835./1836., kao i zapisi posljednjeg predavanja u Münchenu iz 1841., od izvornih rukopisa sačuvano je tek prvo Schellingovo predavanje u Münchenu iz 1827./1828., koje je netom prije zračnih napada prebačeno u odjel u Gornju Bavorsku, te već spomenute izvorne verzije *Dobā svijeta*, koje su spašene zahvaljujući Manfredu Schröteru, koji je godinu dana ranije načinio kopiju tih verzija.

S obzirom na to da su sačuvane tri verzije prve knjige *Dobā svijeta*, djelu bi se moglo pristupiti na više načina. Prvi od mogućih pristupa bio bi poredbenom analizom uvidjeti u

kojoj mjeri se u kasnijim verzijama može govoriti o doradama, a u kojoj mjeri se zapravo radi o novom i još neobjavljenom sadržaju. Također, djelo bi se, na temelju usporedbe triju verzija, moglo sagledati u kontekstu razvoja Schellingove misli s obzirom na doradani sadržaj iz kasnijih verzija. Rad na konferenciji usmjerio se samo na jednu verziju *Dobā svijeta*, što se pokazalo iznimno uspješnim i plodonosnim. Odabrana je prva verzija, koja je po svom sadržaju vrlo zahtjevna, ali i vrlo poticajna, posebice jer sadrži prvotni, u kasnijim verzijama doradani sadržaj, te se iz nje dade uvidjeti Schellingova izvorna misao. Ova se verzija također pokazala iznimno zanimljivom budući da je po sadržaju vrlo bliska *Spisu o slobodi* iz 1809., a također se neposredno nadovezuje na *Stuttgartska privatna predavanja* iz 1810.

Na konferenciji je izlagalo 13 izlagača u jutarnjem i popodnevnom terminu. Izlaganja su trajala po pola sata, a nakon svakog izlaganja uslijedila je vrlo plodonosna rasprava. Svaki izlagač dobio je zadatak obraditi jedan manji dio spisa koji u sebi zaokružuje određeni problem. Prvoga dana u jutarnjem terminu uvodne i metodičke napomene iznio je Kristijan Gradečak, doktorand sa Sveučilišta u Zagrebu, usmjerivši se, u kontekstu Schellingova shvaćanja pojma povijesti, ponajprije na važnost njegova razlikovanja od pojma dijalektičke znanosti. Nakon uvodnih napomena, Fernando Wirtz, doktorand sa sveučilišta u Tübingenu, u svom izlaganju pod naslovom »Znanost onog prošlog i vječnost«, budući da Schelling u prvoj knjizi *Dobā svijeta* obrađuje povijest razvoja prabitstva (*die Geschichte der Entwicklung des Urwesens*), odnosno »umirenu i utišanu« prošlost svijeta, usmjerio se na sam početak vječne stvarbe (*Schöpfung*). U popodnevnom terminu Martin Wittwer, student sa Sveučilišta u Freiburgu i Jesper Rasmussen, znanstveni suradnik sa Sveučilišta u Odenseu (Danska), obradili su temu početka i prvotne diferencije, te su se u svojim izlaganjima usmjerili na pitanje kako je moguće da se u najvišoj jednostavnosti same vječnosti rada potreba za sebe-objavom, a koja nije drugo doli težnja za egzistencijom.

Drugoga dana William Mathorne, student sa Sveučilišta u Freiburgu, svojim izlaganjem nadovezao se na prilično zahtjevu temu od prethodnog dana te je u kontekstu problema početka i prvotne diferencije obradio pitanje jedinstava u opreci, odnosno egzistencijalne jednakosti prvotnih principa. U popodnevnom terminu Christian Jung, poslijedoktorand sa Sveučilišta u Salzburgu, s obzirom na prethodno obrađenu temu egzistencijalne jednakosti, iznio je Schellingov prikaz prvotnog sukoba dvaju principa kao prvotne dina-

mike života. Sören Wulf, znanstveni suradnik sa Sveučilišta u Freiburgu, izložio je problem istinitosti stavova idealizma i realizma u kontekstu Schellingova shvaćanja sistema kao organske cjeline i jedino moguće istinske znanosti.

Tema trećega dana obuhvatila je Schellingovo shvaćanje pojma lučbe (*Scheidung*) te pitanje nastanka vremena. U jutarnjem terminu Petar Šegedin nadovezao se na temu prvotnog sukoba te je u svom izlaganju pod naslovom »Rađanje« (*Zeugung*) prikazao na koji se način prvotni sukob dvaju principa jedino mogao razriješiti. Ono prvotno što u svojoj odluci razrješava sukob ujedno se pokazuje i kao ono što potiče prvotnu prirodu na stvaranje, a to je za Schellinga ljubav. Nakon Šegedinova izlaganja, Michael Huber, znanstveni suradnik sa Sveučilišta Ludwig Maximilian u Münchenu (LMU), u svom je izlaganju pod naslovom »Stvaranje (*Schöpfung*) i trojstvo« prikazao nužni slijed iz prvotne lučbe (odvajanje bitka i bića) u ono treće koje čini vezu prvotnog dvojstva. Nužnost trećeg kao veze dvaju vladajućih snaga uvjet je stvaranja, a time i slijeda vječne prošlosti, sadašnjosti i budućnosti, odnosno vječne prirode Božje.

Četvrtoga dana u jutarnjem terminu András Schuller, doktorand sa Sveučilišta u Freiburgu, u svom je izlaganju, pod naslovom »Genealogija vremena«, prikazao na koji način iz apsolutne vječnosti nastaje vrijeme. U pogledu samog nastajanja vrijeme nema početak jer ono jest u početku u kojem su kao mogućnost već postavljeni prošlost, sadašnjost i budućnost, stoga se ne može govoriti o nastanku vremena u određenom trenutku, nego samo o istovremenom postavljanju prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Prema tome, vrijeme je u svakom trenutku cjelokupno vrijeme, odnosno cjelina prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. U popodnevnom terminu Philipp Höfele, znanstveni suradnik sa Sveučilišta Albert Ludwig u Freiburgu, svojim je izlaganjem pod naslovom »Filozofski sustavi i vrijeme« prikazao kojem vremenskom razdoblju pripada određeni filozofski sustav. Tako najstarijem razdoblju prvotne čistoće (*Lauterkeit*) odgovara emanacijski sustav, dok razdoblju prvotne opreke odgovara prvotni, najčišći dualizam. Nakon dualizma slijedi razdoblje panteizma, odnosno jedinstva obaju suprotstavljenih principa, a što odgovara vezi ili onom trećem u prirodi Božjoj. Iz panteizma na koncu proizlazi realni dualizam, koji nije u opreci spram panteizma, nego iz njega proizlazi kao jedinstvo. Posljednje izlaganje pretposljednog dana održao je Ljudevit Fran Ježić, docent na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Ježić je u svom izlaganju pod naslovom »Čudorednost« obradio problem slobodne volje

te je prikazao odnos nužnosti i slobode u čovjekovu moralnom djelovanju. S obzirom na popodnevnu temu odnosa filozofskih sustava Ježić je također prikazao Schellingov odnos sa svojim suvremenicima, osobito s Friedrichom Schlegelom.

Petoga dana posljednje izlaganje u jutarnjem terminu održala je Johanna Hueck, znanstvena suradnica na Institutu u Heidelbergu (Hardenberg Institut), te je završnim napomenama zaokružila teme dosadašnjih izlaganja. Nakon izlaganja uslijedila je završna rasprava i stvaranje skupa.

Završno možemo još samo dodati da je ovogodišnja konferencija »Klassische Deutsche Philosophie« vrlo uspješno ispunila svoj zadatak te da se na konferenciji uhvatilo u koštac s izrazito zahtjevnim djelom kojemu se tek odnedavno pristupilo s onakvom dosljednošću i ozbiljnošću kakva i pristoji jednom takvom iznimnom dostignuću u povijesti filozofije. Svakako se nadamo da će se i u narednim godinama s jednakom ozbiljnošću nastaviti produktivan rad na Schellingovim djelima.

Denis Novko

Međunarodna radionica »Big Data in Healthcare«

Problematika obrade velike količine podataka, na engleskom jeziku poznatija kao *Big Data Issue*, nameće se kao nezaobilazno promišljajno tlo u eri informacijske hiperinflacije porodne internetskom revolucijom. U organizaciji Akademije za političko obrazovanje iz Tutzinga (Njemačka) i Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku (Hrvatska), u Zagrebu se, u prostoru Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku, od 12. do 14. listopada 2018. održala međunarodna radionica pod naslovom »Big Data in Healthcare«, posvećena problematici »velikih podataka« u području zdravstvene skrbi. Radionicu su sačinjavali predstavnici pet zemalja – Njemačke, Hrvatske, Bugarske, Grčke i Srbije – a problematika velikih podataka razmatrala se u interdisciplinarnom ključu integrativne bioetike. Projekt i intenciju radionice uvodnim su riječima naznačili predstavnici njemačkog kruga – Michael Spieker i Ludwig Krüger, djelatnici Akademije za političko obrazovanje iz Tutzinga – i hrvatskog – Hrvoje Jurić, izvanredni profesor fi-

lozofije na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i zamjenik voditelja Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku. Pritom su njemački kolege naglasili da sintagma *Big Data* podrazumijeva sistematično i sve više automatizirano skupljanje i evaluaciju podataka i njihovog implementiranja u razne mreže i kanale. Problem i kontroverzu vezanu uz obradu velikih podataka zamjećuju upravo u domeni zdravstva, pri čemu u smislu aporetičnosti prednjači zaštita i anonimizacija podataka pacijenata koja se u kontekstu baza podataka dostupnih na internetu redovito krši. Jurić je nadodao da do radionice i nije bio odveć upoznat s problematikom obrade velikih podataka, no uvidom u kurikulum radionice na prvi je pogled primijetio pregršt bioetičkih problema koji izviru iz njezine primjene te naglasio zadovoljstvo vezano uz međunarodnu postavu okupljenu u svrhe razmatranja cjelokupnog spleta problema.

Izlagачki panel sastojao se od pet izlaganja, a prvi su katedri pristupili Marko i Denis Kos, istraživači u Znanstvenom centru izvrsnosti za integrativnu bioetiku, s izlaganjem naslovljenim »From Bioethics to Literacy: Further Interdisciplinary Remarks for the Big Data Debate«. Izlagачki naglasak usmjerili su na vezu između informacijskih znanosti i integrativne bioetike, a u kontekstu razvijanja orijentacijskog znanja i omogućavanja dostupnosti informacija u mreži velikih podataka. Iduće je izlaganje održala Valentina Kaneva, redovna profesorica filozofije na Fakultetu sv. Klimenta Ohridskog u Sofiji, na temu »Genetic/Genomic Research and Education«. U izlaganju se osvrnula na problematiku prenatalne dijagnostike i bioetičkih implikacija vezanih uz mutaciju i umnažanje genoma. Nakon pauze, izlagачki diskurs nastavila je Aglaya Denkova, doktorandica iz područja integrativne bioetike, na temu »Big Data: The Islandic Case«, u kojoj je problematizirala javno dostupnu bazu zdravstvenog statusa i njihova genetskog nasljeđa većine stanovnika Islanda. Naglasila je problematiku stigmatizacije velikog skupa osoba koji biva izložen javnom obilježavanju i popratnoj stigmatizaciji, pri čemu se u raspravi nakon izlaganja ponajviše razmatrao problem osoba s psihijatrijskim dijagnozama. Dimitrios Santamouris, student treće godine filozofije Sveučilišta u Kreti izlagao je na temu »Big Data and Informed Consent«, razmatrajući pitanje informiranog pristanka u kontekstu velikih podataka u ključu Kantove etike, s naglaskom na pitanje autonomije i slobodnog odabira objavljivanja vlastitih podataka na internetu. Predrag Pale, redovni profesor na Fakultetu elektronike i računarstva Sveučilišta u Zagrebu, te pionir uvođenja interneta u Hrvatsku, iznio je temu »Automatic Acquisition, Uncon-

scious Dissemination and Inadequacy of Legal and Organisational Solutions from Pre-Internet World«. Kroz izlaganje se osvrnuo na kolektivnu psihologiju čovječanstva koja se očituje u kontekstu internetskog bespučja, uz naglasak na nesvjesni dio ljudske psihe kao presudnu komponentu u okviru upijanja sadržaja i informacija. Podcrtao je skepsu glede »eugenike velikih podataka« i neograničene moći nadgledatelja IT baza podataka, odnosno potencijalne manipulacije koja iz navedene opasnosti proizlazi. Izlagачki dio radionice zaključila je Athina Sachoulidou (Njemačka, Italija, Grčka, postdoktorand na Europskom sveučilištu) izlaganjem teme »Enabling the Use of Big Data in the Health Sector: The GDPR and a Critical Assessment of the Remaining Legal Challenges«. Telos zora autorica je usmjerila spram kritičke procjene implementacije nadzora i kontrole podataka u sustavu zdravstva, aktualnim uvođenjem GDPR-a.

Radionica je završena diskusijom o dokumentu »Aspects of the Promotion of Competent Interaction with Big Data Applications in Health Care«, koji predstavlja središnje teleološko područje cjelokupnog projekta tima. Članovi tima predstavili su devet temeljnih točaka dokumenta podijeljenih na sljedeće odjeljke: uvod, zdravstvena pismenost, program i uporaba, samo-odnos, osnaživanje, solidarnost i raznolikost, pravo i politika, medijska kompetentnost i veliki podaci u sektoru zdravstva kao izazov za izučavanje, uz zaključne opaske. Svaku od stavki objasnio je po jedan član tima, a nakon svake stavke svi su prisutni sudjelovali u raspravi. Bilo je evidentno da su njemački sudionici bolje upućeni u problematiku velikih podataka, ali su i sudionici iz drugih zemalja dali značajne doprinose u vidu referata i diskusija. Pokazalo se da je integrativnobiaetički pristup pogodan i za razmatranje ovog, relativno novog sklopa problema, što zasigurno znači da će tema velikih podataka biti i nadalje prisutna u aktivnostima međunarodne integrativnobiaetičke mreže, uključujući Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku.

Luka Janeš

2. Osječki dani bioetike

5. i 6. studenog 2018. godine u prostorima Fakulteta za odgojne i obrazovne znanosti Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku održani su 2. *Osječki dani bioetike*. Organizatori simpozija bili su Sveučilište Josipa Jurja

Strossmayera u Osijeku (Centar za integrativnu bioetiku, Fakultet za odgojne i obrazovne znanosti, Medicinski fakultet) i novoosnovana Hrvatska jedinica UNESCO-ve katedre za bioetiku (Sveučilište u Haifi), smještena na osječkom Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti, u suradnji sa Znanstvenim centrom izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Hrvatskim bioetičkim društvom, Centrom za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Splitu i Centrom za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta sv. Ćirila i Metoda u Skopju. Tema simpozija ove godine bila je odgoj i obrazovanje, a kao takva bila je plodonosni temelj prvenstveno nastojeći utjeloviti obilježja transdisciplinarnosti i pluriperspektivnosti.

Simpozij je službeno otvoren 5. studenog, nakon čega su uslijedile riječi predstavnika organizacijskog tima. Nakon otvorenja uslijedila su plenarna izlaganja koja su održali Ivana Zagorac (Hrvatska) i Tomislav Krznar (Hrvatska). Radni dio simpozija otvorila je Ivana Zagorac s temom »Filozofski i odgojni aspekti suosjećanja«. Zagorac je u svome plenarnom izlaganju izložila najznačajnije filozofske teorije suosjećanja kako bi ukazala na problematiku razumijevanja pojmova empatije, empatije i suosjećanja. Kroz analizu tih pojmova Zagorac je došla do društvenoga aspekta empatije naglasivši kako društva razvijaju »kulturu empatije«. Na kraju izlaganja Zagorac je razmotrila pojam bioetičkog senzibiliteta i naglasila njegov mogući utjecaj na obrazovanje i odgoj. Nakon Zagorac, uslijedilo je plenarno izlaganje Tomislava Krznara pod naslovom »O ulozi (nastave) filozofije u obrazovanju odgojitelja/ica«. Krznar je svoje izlaganje podijelio u dvije dimenzije, prva dimenzija je bila filozofijsko propitivanje uloge (nastave) filozofije u okviru odgojiteljskih studija, dok je druga donosila uvid u rezultate istraživanja provedenih u tri manja projekta (sveučilišne potpore) u kojima su istraživani problemi ocrtani u prvoj spomenutoj dimenziji. Krznar je kroz svoje izlaganje naglasio nužnu povezanost između filozofije i razvoja kritičke misli, te je time naglasio važnost podučavanja filozofije ne-filozofskim disciplinama poput odgojiteljica, koje filozofskim obrazovanjem dobivaju određenu kompletnost kroz emancipacijsku razinu koju im filozofija donosi. Nakon Krznarova izlaganja uslijedila je rasprava kojom je završen plenarni set izlaganja.

Poslije kratke pauze pogledali smo mjuzikl *Vrapcingejl* Dječje amaterske skupine »Paroščić«. Ostatak prvog dana bio je podijeljen u dvije sekcije. Sekciju A otvorio je Predrag Pale (Hrvatska) s temom »(Novi) etički izazovi u nadolazećoj budućnosti«. Autor izlaganja

naglasio je etička pitanja koja se javljaju poradi ubrzanog razvoja tehnologije. Nakon njega uslijedio je Ivica Kelam (Hrvatska) s temom »Filantropikalizam – odgoj po mjeri Billa Gatesa«. Kelam je u izlaganju naglasio problematiku koja se javlja u neoliberalnoj paradigmi, posebice u SAD-u, u kojemu obrazovanje postaje privatno, humanističke znanosti odumiru, a moćnici kroje sustav. Sljedeća na redu bila je Marija Heffer (Hrvatska) s temom »Tehnološka zakrpa za neprilagodенost odgojnog i obrazovnog sustava na djelovanje unutar kritičnih razvojnih razdoblja za ljudski mozak«. Izlagačica je naglasila važnost kritičnih razdoblja kod razvoja mozga kod djece koja utječu na učenje jezika te kako moderna tehnologija i kultura mogu doskočiti problemu podučavanja. Posljednji u sesiji bio je Aleksandar Racz (Hrvatska) s izlaganjem »'Grljenje stabala' – ekološki fanatizam, pomodarsko prenemaganje ili ponovno otkrivena drevna mudrost«. Racz je izložio grljenje stabala kao pozitivan faktor u razvoju i očuvanju ljudske sreće i zdravlja te je tim razmatranjem pokušao naglasiti važnost uvođenja grljenja stabala u obrazovni sustav. Nakon Raczova izlaganja uslijedila je rasprava, a zatim kraća pauza. Idući sesiju izlaganja u sekciji A otvorili su Dejan Donev (Makedonija) i Trajče Stojanov (Makedonija) s temom »Mogućnost uvođenja (bio)etičke edukacije u srednje škole i na fakultete u Makedoniji«. Autori su sagledali gore navedenu temu kroz razine moralnoga podučavanja koje bi se događalo u srednjoj školi, dok su kritičko mišljenje smjestili na razinu fakulteta. Nakon njih uslijedio je Anto Čartolovni (Hrvatska) s temom »Uloga filozofije i etike u doba umjetne inteligencije«. Izlagač je naglasio važnost filozofije i etike u dobu »četvrtе industrijske revolucije« kroz sagledavanje pojma umjetne inteligencije. Nakon njega uslijedio je Boško Pešić (Hrvatska) s temom »Odgoj i tehniziranje čovjeka«. Pešić je kroz svoje izlaganje naglasio problematiku tehniziranja ljudske prirode. Sljedeći na redu bio je Željko Kaluderović (Srbija) s temom »Bioetika, vaspitanje i obrazovanje«. Kaluderović je naglasio važnost bioetičke kodifikacije kod nastavnika u odgoju i obrazovanju. Posljednju temu u ovoj sesiji iznijeli su Vjekoslav Galzina (Hrvatska) i Valentina Mirković (Hrvatska), izlaganje je nosilo naslov »Pitanje korištenja sučelja čovjek–računalo u tehničkom i informatičkom obrazovanju«. Autori su propitali direktnu povezanost čovjeka i stroja na primjeru BCI tehnologije te razmotrili neka etička pitanja koje takva tehnologija za sobom povlači. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava te je njome završena sesija i sekcija A.

Paralelno sa sekcijom A odvijala se sekcija B koju je otvorio Hrvoje Jurić (Hrvatska) s te-

mom »Znanje i moralnost u bioetičkom obrazovanju i odgoju«. Jurić je u svome izlaganju problematizirao današnje nakupljanje znanja da bi naglasio potrebu za bioetičkim istraživanjem morala u kojem nam stari autori više nisu dovoljni. Slijedeći na redu bili su Mile Marinčić (Hrvatska) i Berislav Čović (Hrvatska) s izlaganjem »Bioetika u srednjoškolskoj nastavi«. Autori su u izlaganju sagledali neke aspekte bioetičkoga obrazovanja u srednjoškolskoj nastavi te naglasili njegovu važnost u samom programu. Nakon njih izlaganje je imao Mile Marinčić, ovoga puta s Tatjanom Trošt Bobić pod naslovom »Bioetika u nastavi u fizioterapiji i sestinstvu«. Autori su naglasili važnost bioetičkoga obrazovanja u programu medicinskog osoblja te su naveli neke bioetičke aspekte koji se pojavljuju u samom obrazovanju istih. Posljednja tema u setu bila je »Leksikološki prinosi očuvanju slavenske tradicijske jezične kulture«, a nju nam je izložila Emina Berbić Kolar (Hrvatska). Kolar je u svome izlaganju naglasila važnost očuvanja tradicionalnog leksika kroz kojeg se dobiva uvid u pripadnost određenom identitetu. Nakon nje uslijedila je rasprava te kraća pauza. Novu sesiju izlaganja otvorila je Zrinka Vučkojević Tomašić (Hrvatska) s temom »Čemu filozofija u gimnaziji?«. Tomašić je naglasila važnost filozofskog programa u gimnazijama poradi razvitka kritičke svijesti u mišljenju. Nakon nje uslijedio je Zoran Kojčić (Hrvatska) s temom »Cjeloživotna briga o sebi«. Kojčić je izložio važnost sebe-spoznavanja kod Foucaulta da bi se kroz praktični odnos s drugim i sobom postizao napredak u etičnosti subjekta. Slijedeća na redu bila je Darija Rupčić Kelam (Hrvatska) s temom »Skrb i empatija u odgoju i obrazovanju«. Rupčić Kelam je u svome izlaganju problematizirala mogućnost razvijanja samomislećeg, emancipiranog, autonomnog subjekta u postojećem odgojno-obrazovnom sustavu. Nakon nje uslijedio je Luka Vojčevski (Srbija) s izlaganjem »Univerzitet i društvo: nastanak i razvoj visoko-obrazovnih institucija na području Republike Srbije za obrazovanje i usavršavanje budućih akademskih građana«. Vojčevski je napravio povijesni pregled razvoja visoko-obrazovnih institucija na području Republike Srbije. Posljednje izlaganje seta i sekcije imale su Snježana Dubovicki (Hrvatska) i Marta Bundić (Hrvatska), izlaganje je nosilo naslov »Odgojna uloga pedagoške radionice«. Autorice su predstavile problematiku otuđenja od starih vrijednosti i predložile pedagoške radionice kao dobar način za stvaranje individua koje bi bile nositelji istih. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava, te je time završena sekcija B, a ujedno njome i prvi dan simpozija. Drugi radni dan simpozija također je bio podijeljen u dvije sekcije. Sekciju A otvorila je

Ivana Ivančić Medved (Hrvatska) s temom »Marko Aurelije – misli i kvaliteta života«. Autorica je izložila stoički nauk Marka Aurelija koji i danas ima svoju vrijednost, značajnost o čestitom životu koji donosi subjektivno vrednovanje života kroz zadovoljstvo. Slijedeća na redu bila je Lidija Bakota (Hrvatska) s temom »Zoolingvističko čitanje *Živobrana*, glasila (časopisa) hrvatskoga Društva za zaštitu životinja, i njegova odgojno-obrazovna uloga u promicanju prava životinja među školskom populacijom na prijelazu iz 19. u 20. stoljeće«. Bakota je naglasila važnost časopisa koji je, ostvarivši suradnju sa školskim institucijama, utjecao na oblikovanje učeničkog mišljenja, stavova i odnosa prema životinjskome svijetu. Nakon nje na red su došli Ana Popović, Irella Bogut, Željka Crnojević i Željko Popović (Hrvatska) s temom »Dječji igrokaz 'Ekološka priča' u funkciji ekološkog odgoja djece predškolske dobi«. Autori su izlaganje podijelili na teorijski i praktični dio, teorijski se dio sastojao od problematiziranja temeljne postavke ekološkog odgoja i ranij i predškolskoj dobi, dok se praktični dio sastojao od opisa etapa i priprema za gore navedeni igrokaz. Nakon njih uslijedili su Maja Brust Nemet i Viktorija Livaja Budaić (Hrvatska) s temom »Aktivno očinstvo iz učeničke perspektive«. Autori su izložili povezanost češće uključenosti očeva u obiteljski život s autoritativnim odgojnim stilom očeva. Posljednje izlaganje sesije i sekcije nosilo je naslov »Slikovnice i ilustrirane knjige za djecu mlade školske dobi u svrhu ekološkog odgoja«, a izložile su nam ga Valentina Majdenić i Ivka Saratlija (Hrvatska). Autorice izlaganja objasnile su nam funkcije određenih ekoloških slikovnica. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava, te je njome sekcija A završena.

Paralelno sa sekcijom A održavala se i sekcija B koju je otvorila Iris Broman (Hrvatska) s temom »Dobrobit laboratorijskih životinja«. Broman je prikazala problematiku korištenja životinja u laboratorijskim pokusima kod biomedicinskih istraživanja. Nakon nje uslijedili su Ivan Miškulin, Jure Mirat, Terezija Berlančić i Maja Miškulin (Hrvatska) s temom »Etička pitanja u javnozdravstvenim istraživanjima«. Autori su istaknuli neka od etičkih pitanja koje se tiču javnog zdravstva, poput pravedne raspodjele sredstava. Slijedeći na redu bio je Tomislav Nedić s temom »Bioetičke perspektive u pravu«. Nedić je naglasio povezanost etike i prava i postavio bioetiku u taj okvir, iz kojega su se rodile pravne grane kao produkt humane i prirodne bioetike. Zatim su uslijedili Vesnica Mlinarević, Antonija Huljev i Ružica Tokić (Hrvatska) s temom »Bioetika između teorije i prakse: komparativna analiza studijskih programa«. Autori su

izložili komparativnu analizu studijskog programa i ishoda učenja u Sveučilišnom studijskom programu ranog i predškolskog odgoja i obrazovanja i Studijskom i u Integriranom preddiplomskom i diplomskom studijskom programu za učitelja na Fakultetu za odgojne i obrazovne znanosti u Osijeku, koji su usmjereni na područje (bio)etike, odgoja te etike učiteljskog poziva. Za završetak seta i sekcije izlaganje je imao Luka Janeš (Hrvatska) s temom »Implementiranje bioetičkog senzibiliteta u sustav ranog obrazovanja kao temelj zaštite i očuvanja mentalnog zdravlja«. Janeš je prezentirao osnovne metodološke crte projekta implementacije bioetičkog senzibiliteta u sustav ranog obrazovanja. Nakon izlaganja uslijedila je rasprava kojom je završena sekcija B.

Uslijedila je radionica »Anuška, sredozemna medvjedica« koju je vodio Bruno Ćurko (Hrvatska). Radionica je služila djeci da bi kroz dobro usmjerena pitanja djeca reflektirala o svome odnosu prema prirodi, naročito moru, obali i morskim živim bićima. Radionica je prepoznata kao kvalitetan način upoznavanja djece s bioetičkom problematikom te je time jedan od važnih projekata u programu bioetičke edukacije kod djece. Za kraj simpozija sudionici su posjetili Azil u Osijeku – sklonište za napuštene životinje (Udruga »Pobjede«), gdje su uz ugodno druženje sa psima i volonterima vježbali bioetički senzibilitet. Nakon posjeta azilu 2. *Osječki dani bioetike* su službeno završili, s najavom održavanja treće manifestacije.

Jakov Erdeljac

2. znanstveni skup »Na Sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem«

Skup posvećen filozofskoj misli Pavla Vuk-Pavlovića održan je drugu godinu zaredom, 12., 13. i 14. studenog 2018. godine, na dvije lokacije, na Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te u prostorima Sveučilišta Sjever i Gradske knjižnice i čitaonice »Fran Galović« u Koprivnici. Organizatori simpozija bili su Sveučilište Sjever, Institut za medije Jugoistočne Europe, sekcija za filozofiju medija Hrvatskog filozofskog društva, Centar za filozofiju medija i mediološka istraživanja te Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Prvi dio programa, okrugli stol posvećen Vuk-Pavlovićevoj filozofiji odgoja, održan je na

Učiteljskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu, u ponedjeljak, 12. studenog 2018., a sudionici rasprave, koju je moderirao Tomislav Krznar s Učiteljskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, bili su Ivana Zagorac (Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu), Radomir Videnović (Filozofski fakultet u Sveučilišta Nišu), Željka Metesi Deronjić (Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu) i Draženko Tomić (Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu). Nakon uvodnih riječi organizatora i domaćina, te općih napomena o djelovanju i planovima razvoja ovog skupa i popratnih aktivnosti, uslijedila su inicijalna izlaganja sudionika okruglog stola.

Prvo izlaganje održao je Draženko Tomić na temu »Recepcija Vuk-Pavlovićeve filozofije«, a posebno je istaknuo filozofkinju Mariju Bridu te filozofa Milana Polića za koje smatra da su dali značajan doprinos recepciji i jako popularizirali Vuk-Pavlovićeve filozofiju. Napomenuo je da su opseg tema kojima se Vuk-Pavlović bavio, poput povijesti i povijesnosti, pluraliteta svjetova i njihovog supostojanja, problemi umjetnosti, fenomen odgoja kao medija za prijenos estetskih doživljaja, te opsežan broj znanstvenih radova, dokaz značajnosti Vuk-Pavlovićeve misli. Slijedilo je izlaganje Ivane Zagorac, pod nazivom »Vuk-Pavlovićeva teorija odgoja«. Naglasila je da Vuk-Pavlovićevo razumijevanje odgoja ima četiri karakteristike. Prva je usmjerenost odgoja prema budućnosti. Druga karakteristika je prenošenje univerzalnih vrijednosti kao cilj odgoja. Kao treće, Vuk-Pavlović se koristi poetičkim izrazom da bi imenovao tu situaciju, a to je suzvučje. Posljednja karakteristika je specifična vrsta ljubavi – odgajateljska ljubav. Možemo, zajedno sa Zagorac, zaključiti da je istinski odgoj onaj u kojemu ne postoji prisila i manipulacija, već obostrani proces učenja pun izazova. Uslijedilo je izlaganje Radomira Videnovića, studenta i prijatelja Pavla Vuk-Pavlovića, na temu »Kako zapaljenom svijećom zapaliti drugu«. Pozivajući se na Platona, Nietzschea, Kanta, Deweyja i Jaspersa, Videnović je napomenuo kako Vuk-Pavlovićeva ideja prenošenja vrijednosti u budućnost nije nova. Politička dimenzija zbog kategorije moći predstavlja prepreku u ostvarenju filozofskih ideja. Izostanak dominacije, kako je Videnović istaknuo, zajedničko traganje za istinom i odgovorima i nezadiranje tehnologije u samu srž ljudskosti prijeko su potrebne za ostvarenje najveće moguće svjetske dobrobiti koja mora imati kozmopolitski karakter. Posljednje izlaganje održala je Željka Metesi Deronjić na temu »Zov umjetnosti«, kojim je opisala način na koji Vuk-Pavlović prepušta umjetnosti ključnu ulogu jer ona gradi ljudsko biće. Zadaća je umjetnosti izgradnja osobnosti, a u kombina-

ciji s odgojem koji je od umjetnosti neodvojiv, pomaže u duhovnom razvoju i gradnji kulture. Naglasak Vuk-Pavlović stavlja na važnost žive umjetnosti, a na temelju čega se razvija »estetički laboratorij« u sklopu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Skopju, u kojem su se teorijska razmatranja praktično primjenjivala. Inspirativna izlaganja potaknula su studente i studentice na plodnosnu raspravu.

Drugi dio programa, sam simpozij »Na Sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem«, održan je u Koprivnici, rodnom gradu Pavla Vuk-Pavlovića, u prostorima Sveučilišta Sjever. Skup su uvodnim obraćanjem otvorili Anica Hunjet, prorektorica za znanost Sveučilišta Sjever, Mišel Jakšić, gradonačelnik Koprivnice, te Tomislav Krznar, predsjednik Hrvatskog filozofskog društva.

Prvi izlagač Pavo Barišić uveo je prisutne u skup razmišljanja o mogućem razumijevanju političke filozofije Vuk-Pavlovića, izlaganjem na temu »Politička filozofija Pavla Vuk-Pavlovića«. Naglasio je da su dvije ključne teme vezane uz potrebu »političkog« čitanja Vuk-Pavlovića – odnos filozofije i vlasti te povezanost politike i odgoja. Radomir Videnović je u izlaganju »Tumačiti Pavla Vuk-Pavlovića: njim samim« pokušao tumačiti svijet Vuk-Pavlovića onako kako je Vuk-Pavlović pokušao tumačiti Spinozu. Videnović ishodište misli Vuk-Pavlovića vidi u Husserlovoj fenomenologiji, no naglašava Vuk-Pavlovićevu odluku da se fenomenologija stalno iznova propituje. Tomislav Krznar je u izlaganju »O toleranciji: Vuk-Pavlović – Popper – Polić« otvorio pitanje razumijevanja tolerancije u trokutu spomenutih filozofa i naglasio da se pitanje toleriranja netolerantnosti pojavljuje kao jedno od bitnih pitanja obrazovnog sustava. Tvrtko Jolić je u izlaganju »Dvojno njihalo povijesti. Filozofija povijesti Pavla-Vuk Pavlovića« iz različitih aspekata pokušao dohvatiti bit Vuk-Pavlovićeva razumijevanja povijesti, odnosno filozofije povijesti kako bi se dala iščitati iz djela Vuk-Pavlovića. Željka Metesi Deronjić je u izlaganju »Jedna biografska bilješka iz Vuk-Pavlovićeve ostavštine« govorila o dijelu problema koji je Vuk-Pavlović imao sa Sveučilištem u Zagrebu na temelju dokumenata koji su ostali u ostavštini Vuk-Pavlovića, a koji su pohranjeni u Institutu za filozofiju u Zagrebu. Riječ je o opisima, zaključcima sjednica te žalbama, koji rasvjetljavaju okruže u kojemu je Vuk-Pavlović morao raditi. Barbara Markač-Despinić je u izlaganju »Odgovornost kao osnova odgoja i komunikacije« ocrtila napetost ovih pozicija, napomenuvši kako je zbilja za Vuk-Pavlovića mnogostruko uslojena, a ljudsko biće je duhovno i upućeno na besprekidnu komunikaciju. Otuda odgovor-

nost koja se oblikuje i potvrđuje kroz komunikaciju, smatra Markač-Despinić, sugerirajući bliskost s Jaspersom i misli koje su najavlji-vale poziciju Hansa Jonasa. Luka Janeš je u izlaganju »Moć i ljubav u Vuk-Pavlovićevoj perspektivi« u središte interesa stavio pojmove moći i ljubavi u horizontima individualiteta i kolektiviteta, te je sudove Vuk-Pavlovićeve filozofije odgoja usporedio sa stavovima brojnih filozofa, a posebno Friedricha Nietzschea. Marijana Županić Benić i Kristina Kalić su u izlaganju »Estetika slikovnice kako je vide djeca« interpretirale istraživanje kojemu je cilj bila analiza dječjeg viđenja ilustracija, odnosno način doživljaja i valoriziranje ponudjenih ilustracija. Estetska dimenzija slikovnice interpretira se s književnog i likovnog aspekta i filozofijskog aspekta. O estetskom odgoju, estetskim doživljajima pa i ulozu estetske dimenzije u obrazovanju i odgoju govorila je Vesna Ivezić u izlaganju »Pavao Vuk-Pavlović – djelovnost umjetnosti«. U izlaganju je povukla paralelu s Platonom u kontekstu utjecaja estetske na etičku dimenziju odgoja. U izlaganju »Arhitektura sagrađena od estetskih dimenzija«, Antonio Grgić povezo je estetsku dimenziju Vuk-Pavlovićeve misli s pitanjem estetske emocije. Na primjeru projekta spomenika holokaustu u Zagrebu – na temelju sjene koju bi stvarala sada nepostojeća sinagoga – autor je propitivao i estetsku dimenziju i pitanja odnosa emocije estetike i sjećanja. Promišljanja ideje nacionalnoga i moguće razumijevanje nacionalnoga danas iz perspektive konzekvenci stavova Vuk-Pavlovića propitivala je Mirjam Despinić u izlaganju »Identitet i odgoj«. Na temelju otvorenosti odnosno zatvorenosti ideje nacionalnog prema pojmu budućnosti, za Vuk-Pavlovića važnom pojmu, autorica je kritički analizirala i suvremene vrijednosne sudove o fenomenu nacije. Sead Alić je u izlaganju »Odgoj za odgovornost« naglasio važnost bitne upućenosti koncepata odgoja i odgovornosti. Sugerirao je višedimenzionalnost takvog odgoja: estetsku, moralnu, kritičku i misaonu dimenziju te naglasio potrebu da se djelo Vuk-Pavlovića nastavi, a njegov estetički laboratorij razvije prema medijsko-estetičkom laboratoriju

Nakon završetka diseminacijskog dijela programa, u gradskoj knjižnici i čitaonici »Fran Galović« u Koprivnici najprije je, s početkom u 18 sati, održano predstavljanje zbornika *Na sjeveru s Pavlom Vuk-Pavlovićem 2017/2018*, a zatim je upriličena večer poezije naslovljena »Druženje s poezijom Pavla Vuk-Pavlovića«, održana također na Učiteljskom fakultetu u Zagrebu narednog dana, 14. studenog. Sead Alić protumačio je filozofiju poezije Vuk-Pavlovića, a znameniti dramski umjetnik i pjesnik Enes Kišević govorio je stihove Vuk-

Pavlovića i odabranih hrvatskih i svjetskih klasika poezije, upoznavajući prisutne s fenomenom poezije od njenih početaka do danas. Druženje sa stihovima Kišević je pretvorio u misaonu igru sa studentima i studenticama koji/je su ocjenjivali ono što su čuli/le. Smisao igre, kako je napomenuo Kišević, bio je prikazati ljepotu, blagost, mir i bezvremenost poezije koja čak napisana prije nove ere, izrečena i napisana od velikih, priznatih pjesnika ili malog djeteta, pronalazi put do čovjekova bitka i budi emocije te potiče na promišljanje. Uslijedio je dio vođen Seadom Alićem, a posvećen Pavlu Vuk-Pavloviću, njegovoj filozofiji izrečenoj kroz pjesme. Istaknuto je kako je Vuk-Pavlović jedan od rijetkih koji je prepoznao kako je u podučavanju i odgajanju potrebno koristiti estetiku, poetičnost, jasnoću, dubinu i dio sebe, stoga i sam svoju misao prenosi kroz poeziju. U prezentiranju sedam Vuk-Pavlovićevih soneta Sead Alić i Enes Kišević dali su prisutnima priliku razmišljati o filozofiji i bezvremenosti Vuk-Pavlovićevih riječi. Iz svih soneta mogla se vidjeti aktualnost, primjerice, robovanje stroju, ovisnosti koju smo sami stvorili i koja razara čovjeka od njegove najranije dobi. Nakon središnjeg dijela o Pavlu Vuk-Pavloviću, Enes Kišević interpretirao je pjesme A. G. Matoša i fra Bonaventure Dude, koje su posebno oduševile prisutne. Također, čuli smo i nekoliko autorskih pjesama Enesa Kiševića i Radomira Videnovića, koji se ovaj puta, osim u filozofskom pokazao i u poetskom svjetlu. Za kraj, izveden je sonetni vijenac »Tesli na dar« Eneša Kiševića uz instrumentalnu pratnju Seada Alića. Tematska večer »Filozofija i poezija« dala je u svom trajanju prisutnima, posebno studentima i studenticama, priliku doživjeti zaboravljenu ljepotu poezije, ali probuditi i pitanja o poeziji samoj, što je i bit filozofije pa i bit ljudskog postojanja.

Nemamo dvojbe da se radilo o uspješnom skupu, o susretanju filozofije i njene trajnosti sa susretanjem propadljivosti u vremenu u kojemu se čini kao da je prisutno sve manje smisla, ili bar onakvog kakvog je želio Pavao Vuk-Pavlović.

Tia Borković
Livia Plavetić
Iva Garić

2. međunarodni transdisciplinarni simpozij *Bioetika i aporije psihe*

Iz ciklusa tribina izronjen, u stigmatizirajuće društvo uronjen, po drugi puta organiziran međunarodni transdisciplinarni simpozij *Bioetika i aporije psihe* i ove je godine iznio veliki broj prijavljenih izlaganja i aktivnosti te opći interes publike. Usmjerivši cilj simpozija na odnos umjetnosti i psihoterapije te na nužnost uključivanja tema mentalnog zdravlja i bioetičkog senzibiliteta u sustav ranog obrazovanja pokušalo se ne samo čuti razne znanstvene perspektive nego i riječ, pjesmu, krik i tišinu onih koji su ovom stigmom nepravedno pogođeni. Simpozij je održan od 22. do 24. studenog 2018. godine, u prostorijama Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku i Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Organizatori simpozija bili su Sveučilišni centar za integrativnu bioetiku Sveučilišta u Zagrebu, Znanstveni centar izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Hrvatsko bioetičko društvo, Hrvatsko filozofsko društvo, Udruga Ludruga, Projekt »Zoom na psihu« studenata Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu te Centar za integrativnu bioetiku Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Program simpozija sastojao se od 45 znanstvenih izlaganja, četiri plenarna izlaganja, izložbe fotografija i radionice fototerapije, predstavljanje kiparske instalacije, pet radionica, okruglog stola, interaktivnog eksperimentalnog performansa te interaktivne radionice. Gust program bio je podijeljen u dvije paralelne sekcije, a započeo je u četvrtak, 22. studenoga u prostorijama Centra za integrativnu bioetiku s dva plenarna izlaganja. Prvo je održao Aleksandar Fatić pod nazivom »Predstava i patologija u filozofiji i psihoterapiji«, nakon čega je uslijedilo plenarno izlaganje Huga Koetsiera na engleskom jeziku pod nazivom »Integrated People and Care. How Does Identity Exist?«. Nakon kraće stanke uslijedila su petnaestominutna izlaganja podijeljena u dvije sekcije. Tone Vrhovnik Straka održao je izlaganje pod nazivom »Umjetnost poštovanja kao protuotrov protiv stigme«, Josip Golomejić i Julija Erhardt pod nazivom »Neuroimuni korelat socijalnoj isključivosti« te Petar Gabrić »Što nam semantička fluencnost može reći o semantičkoj hiperaktivaciji u psihozama i shizofreniji?«. U paralelnoj je sekciji Goran Kardaš izložio temu »Prvenstvo afirmativnog i podsvjesnog nad kognitivnim (i svjesnim) u Buddhinu nauku«, Ivana Buljan »Bujati u bijedi i skapavati u lagodnom životu: koncept zabrinute svijesti u kineskoj filozofiji«, a Ivo Alebić »βίος-κάθαρσις [bios-kátharsis]«. U nastavku dana uslijedila

su izlaganja na engleskom jeziku. Mišel Androić održao je predavanje »'Time Bombs' and 'Hair-triggers': (Negative) Effects of the Securitisation of Mental Illness«, Maja Vejić održala je predavanje »Art as a Symptom: Art as s Therapy«, a Eva Dolar Bahovec je održala predavanje »Žižek's Unfinished Copernican Revolution«.

Nakon navedenih izlaganja program simpozija preselio se u zgradu Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu gdje je održano otvaranje izložbe F20.5 i radionica fototerapije »Fotografski pristup obiteljskoj traumi« Glorije Lizde te predstavljanje kiparske instalacije »Pad narcisa« Krešimira Katušića.

Program je potom nastavljen u prostorima Centra za integrativnu bioetiku u dvije paralelne sekcije. Marija Vučić Peitl održala je predavanje »Stigmatizacija duševnih bolesnika od strane srednjoškolača«, Igor Salopek održao je izlaganje »Važnost antistigma edukacije u okviru studija medicine«, Elma Hadžić, Behzad Hadžić i Edita Muhić održali su predavanje »Homo Homini Medicamentum Est«, a Andrej Preglej održao je predavanje »Samostigma osoba sa psihičkim poremećajima«. Paralelno s navedenim predavanjima održavala se radionica »The Power of Differences« pod ravnanjem Annemieke Knuwer. Dan je završen okruglim stolom na temu »Mentalno zdravlje i uloga kreativnih terapija« na kojemu su sudjelovali Ana Katušić (Hrvatski institut za istraživanje mozga, Medicinski fakultet, Sveučilište u Zagrebu), Hrvoje Handl (Psihijatrijska bolnica »Sveti Ivan«, Zagreb), Ksenija Kapelj (Udruga Ludruga), Niko Radas (Klinika za psihijatriju »Vrapče«, Zagreb) te Tončica Šiškov (NLP centar, Zagreb).

Drugi se dan simpozija također sastojao od niza predavanja i radionica podijeljenih u dvije paralelne sekcije. Jutarnja izlaganja započeo je Goran Sunajko s predavanjem »Ludilo kao pretpostavka umjetničkog djela«, a slijedili su Marko Kardum s predavanjem »Umjetnost i mentalno zdravlje«, Vanja Borš »Ludak (?) u Maupassantovoj *Pletenici kose*«, Nina Matusina s predavanjem »Društveni karakter i patologija normalnosti kao kritički konstrukti«, Danijela Štimac Grbić s predavanjem »Što studenti medicine uče o mentalnom zdravlju«, Marijana Kletečki Radović i Martina Šušnjara su prijavile izlaganje »Pristupi u obrazovanju socijalnih radnika za rad u području mentalnog zdravlja«, ali nisu nazočile, Ljiljana Marinac s predavanjem »Likovna umjetnost i psihoterapija u službi destigmatizacije osoba s mentalnim izazovima«, Ivica Kelam s predavanjem »3P – psiha, filantropija i filantropikalizam«, Luka Maršić s predavanjem »Antropologija igre«, Ma-

tija Mato Škerbić s predavanjem »*Resilience* – vrlina psihe u sportu«, Kristina Kalić i Marijana Županić Benić s predavanjem »Kako djeca 'čitaju' slikovnice«, Jelena Seferović s predavanjem »Povijest osnivanja i djelatnosti Prihvatilišta odraslih Narodnog odbora Grada Zagreba«, Sladana Štrkalj Ivezić s predavanjem »Inicijativa za reformu službi za mentalno zdravlje prema principima oporavka i ljudskih prava« te Darko Pribeg s predavanjem »Tri principa: direktno neintelektualno razumijevanje ljudskog iskustva te njegov golemi potencijal za mentalno zdravlje«.

Program je u popodnevnom dijelu programa nastavljen plenarnim izlaganjem na engleskom jeziku Rokusa Loopika pod nazivom »'Steal Like an Artist': A Presentation on the Living Museum, Art Utopia, and Art Asylum for People With and Without Lived Experience. About Giving the Buildings of Old Psychiatric Institutions Back to the Rightful Owners, to Ex-Patients« te plenarnim izlaganjem na engleskom jeziku Daniela Macklera pod nazivom »How my Negative Experiences as a Mental Health Client Ended up Positively Affecting my Later Work as s Therapist and Documentary Filmmaker«. Uslijedila je sekcija izlaganja na engleskom jeziku u kojoj je Matjaž Potrč održao predavanje »Referential Zero Point Mereology«, Kristina Lekić Barunčić održala je predavanje »Autism and Epistemic Injustice«, a Theodor Itten održao je predavanje »Silence in the Talking Cure«. Nakon pauze program je nastavljen predavanjem Bruna Čurka »Kritičko mišljenje, filozofija s djecom i samopouzdanje – primjeri dobre prakse«, Ivane Zagorac »Bioetički senzibilitet« te Luke Janeša »Integrativno-bioetički senzibilitet u službi mentalnog zdravlja«. Paralelno je održana radionica »Neverbalna komunikacija i likovna terapija u sustavu odgoja i obrazovanja, primjenjiva i u drugim područjima rada s djecom s teškoćama i s različitim poremećajima« Ivane Ježić, nakon čega je uslijedilo plenarno predavanje Stanislava Matačića pod nazivom »*Oneiricon: Knjiga snova i Lijepa konfuzija* Federica Fellinija«, a program toga dana završen je interaktivnim eksperimentalnim performansom održanim u prostorijama Filozofskog fakulteta pod nazivom »Anormalno u umjetnosti« Damira Bartola Indoša i Tanje Vrvilo.

Subotnji se program također odvijao u dvije paralelne sekcije. Započeo je predavanjem Ivane Ivančić Medved »Biblioterapija i namjene književnosti«, a nastavljen je izlaganjima Štefanije Kožić »Psihoanalitička terapija i žudnja«, Vjere Lopine »Kako izbjeći (auto)stigmatizaciju zbog psihičkih problema«, Alena Oreškovića i Marine Vitković »Timski pristup liječenju poremećaja prehra-

ne: dvosmjerni proces ostvarivanja zdravlja kroz edukaciju i timski rad«, Adija Hasanbašića »Čunjenje glasova i stanje psihoze kao kreativna adaptacija«, Irene Bakić »Biofilni model psihoterapije i autentična osobnost: suodnos«, Damira Hršaka »Holistički environmentalizam u obrazovanju«, video izlaganjem Valentine Pandurić »Mladi i depresivni: anksioznost, stres i suicid« te predavanjem Julije Vejić »Različiti u razredu: uloga učitelja«. Paralelno se odvijala radionica art terapije »Stvarajmo zajedno« Tare Beate Racz i radionica »Autentična emocija: istraživanje« Irene Bakić.

Program se potom nastavio u prostorima Filozofskog fakulteta gdje je prvo održano plenarno predavanje Suzane Ribarić, Ksenije Kapelj, Vlatke Ročić Petak i Dore Bukovac pod nazivom »Uvođenje inovativnih metoda u sustav edukacije pomagačkih zanimanja – primjer dobre prakse«, nakon čega je u auli fakulteta otvorena izložba »Zoom na psihu« studenata Odsjeka za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Program je nastavljen u prostorima Centra za integrativnu bioetiku s predavanjima Barbare Markač-Despać »Aporije odgoja«, Marka Ferbera »Film kao psihoterapijski medij« te Mateja Malčića Pirina »Silent Hill: krivnja, psihološki horor i katarza«. Sekciji se trebala pridružiti i Mersiha Ismajloška s prijavljenim predavanjem »Mary i Max: lucidna igra Adama Elliota s ludilom«, ali nije nazočila. U paralelnoj sekciji održana je radionica Krešimira Katušića »Otvaranje svijeta svijetu«, nakon čega je uslijedila i završna aktivnost simpozija, interaktivna radionica »Psihosofijska poetoterapija« koju su vodili i izvodili Enes Kišević (Društvo hrvatskih pisaca), Hrvoje Jurić (Filozofski fakultet, Zagreb), Sead Alić (Sveučilište Sjever), Erika Reicher (Udruga Ludruga) te Robert Janeš (Udruga Ludruga).

Iznimna posjećenost i povećanje broja izlaganja i ostalih aktivnosti s obzirom na prošlu godinu pokazatelj su kako je fenomen psihe društveno napeta tema. Raznolikost predavanja i aktivnosti daju nam za pravo zaključiti kako je fenomen psihe jedan od dobrih primjera potrebe društva za platformom integrativne bioetike s ciljem pluriperspektivnog i interdisciplinarnog povezivanja raznih vrsta znanja i iskustava u svrhu destigmatizacije osoba sa psihičkim izazovima.

Lidija Knorr

Konferencija »Navigating Knowledge Landscapes: Health and Bioethics in the Digital Society«

Dana 6. i 7. prosinca 2018., u Velikoj vijećnici Sveučilišta u Zagrebu i seminarskoj dvorani na prvom katu Hrvatskog instituta za istraživanje mozga, održana je 2. međunarodna konferencija »Navigating Knowledge Landscapes: Health and Bioethics in the Digital Society«. Konferencija je bila organizirana od strane institucija iz više zemalja: Mreže »Navigating Knowledge Landscapes« koja je nositelj projekta, Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku, Znanstvenog centra izvrsnosti za osnovnu, kliničku i translativnu neuroznanost, Sveučilišta u Zagrebu i Hrvatskog instituta za istraživanje mozga, a organizacijski odbor konferencije sačinjavahu Srećko Gajović, Hrvoje Jurić i Denis Kos. Gajović se na početku skupa prisutnima obratio mišlju da novi uvjeti koje donosi digitalno društvo uključuju internetsko preopterećenje informacijama, višestruko složenu razinu komunikacije, ali i ekstremnu društvenu moć. Osim navedenog, tvrdio je Gajović, akumulacija i distribucija znanja provedena od strane stručnjaka i laika isprepliću se s gospodarskim odnosima te pravnim i administrativnim propisima, dok pitanje kako će se digitalno društvo u nastajanju odnositi na zdravlje i bioetiku predstavlja jedan od glavnih izazova koji će biti razmatrani na ovoj konferenciji. Nakon predstavljanja organizatora i međunarodne mreže »Krajolika znanja« i njezinog nastanka, riječ je prepustio Hrvoju Juriću, predstavniku Znanstvenog centra izvrsnosti za integrativnu bioetiku, koji je okupljenima zaželio uspješan skup, uz bioetički nahodenu uvodnu notu vezanu uz razmatranje krajolika znanja.

Prvi dan konferencije sačinjavale su dvije izlagačke sesije, radionica i predstavljanje knjige. Prva je govorila Anna Lydia Svalastog na temu »Health in the Digital Society: The Juxtaposition of Knowledge and Culture«, a nakon nje, Srećko Gajović iznio je temu »Knowledge Landscapes in Shaping of the Personal Health Narratives«. Uslijedilo je izlaganje Hrvoja Jurića, naslova »Life and Health Between Data, Information and Knowledge«, a potom je Lucia Martinelli izložila »Stories of Common People on Their Everyday Genetics«, a Dubravka Švob-Štrac »Neuroenhancement for Increasing Demands of Digital Society«. Sesiju je zaključio Luka Janeš izlaganjem na temu »Bioethical Issues of Internet Mental Health Treatment«.

Drugu sesiju zapodjenula je Jana Šimenc prezentacijom »Facebook as a Co-creator of Ill-

ness Experiences of Persons with Rare/Atypical Diseases«. Za njom su uslijedile psihijatrica Tea Vukušić Rukavina s temom »Dangers and Benefits of Social Networks: E-Professionalism of Healthcare Professionals« te duet sačinjen od Siv-Britt Björktomta i Heidi Aarum Hansen na temu »Social Services in the Knowledge Landscape – How Children’s Navigating are Challenging Social Work’s Practices«. Denis Kos i Marko Kos nastavili su s temom »Orientation in the Digital Society at the Crossroads of Health, Bioethics and Literacy«, dok je Stjepan Orešković održao izlaganje »Digital Divide in Health Care: Big Industry’s Hype or Non-Fictional Health Care Calamity?«. Sesija je zaključena izvrsnim izlaganjem Predraga Palea »Navigating Knowledge Landscapes – Two Faces of the Truth«. Time je završen izlagački panel konferencije, a prvog dana još je održana i radionica u kojoj je sačinjena trijada grupa tematski usmjerenih na a) digitalno društvo – izmijenjeni uvjeti za zdravlje, b) bioetički izazovi digitalnog društva i c) pluralnost kulture vs. pluralnost tehnologije, presenta-

cija radioničkih rezultata. Po radionici izlaganje je održao i Christian Fritz-Hoffmann na temu »Between the Development of Technology and the Use of Technology«. Prvi dan, ali i cjelokupni izlagački dio konferencije, okončan je predstavljanjem djela »CMJ Anthology on Knowledge Landscapes«, a radi se o zborniku radova objavljenih u časopisu *Croatian Medical Journal*, na temu krajolika znanja. Drugi dan, 7. prosinca, bio je rezerviran za sastanak NKL mreže koji se odvijao na Hrvatskom institutu za istraživanje mozga.

Izlaganja, diskusije i radionica bili su povezani ukazivanjem na opasnosti koje vrebaju u nepreglednim poljanama krajolika znanja, a gotovo pola izlagača bavilo se temama mentalnog zdravlja, što je ukazalo na veliku potrebu za raspravljanjem o navedenoj tematici u kontekstu problematike velikih podataka koji su dostupni na internetu, a u transdisciplinarnom ključu integrativne bioetike.

Luka Janeš